

Barndom og livsløp i lavinntektsgrupper

TALL

SOM FORTELLER

Anders Barstad

RAPPORTER / REPORTS

2024/33

I serien Rapporter publiseres analyser og kommenterte statistiske resultater fra ulike undersøkelser. Undersøkelser inkluderer både utvalgsundersøkelser, tellinger og registerbaserte undersøkelser.

© Statistisk sentralbyrå

Publisert: 26. september 2024

Rettet 26. september 2024, side 26, 30 og 40

ISBN 978-82-587-2944-7 (elektronisk)

ISSN 1892-7513 (elektronisk)

Standardtegn i tabeller	Symbol
Ikke mulig å oppgi tall Tall finnes ikke på dette tidspunktet fordi kategorien ikke var i bruk da tallene ble samlet inn.	.
Tallgrunnlag mangler Tall er ikke kommet inn i våre databaser eller er for usikre til å publiseres.	..
Vises ikke av konfidensialitetshensyn Tall publiseres ikke for å unngå å identifisere personer eller virksomheter.	:
Desimaltegn	,

Forord

Av hensyn til både forebygging og valg av politiske tiltak, er det viktig å forstå bakgrunnen for at noen personer havner i en lavinntektsgruppe. Denne rapporten belyser hvilke omstendigheter, i barndommen og tidlig i livsløpet, som har sammenheng med risikoen for å tilhøre ulike typer lavinntektsgrupper. Analysen er basert på to datakilder: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019 og Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023.

Arbeidet har vært finansiert av Arbeids- og inkluderingsdepartementet, som del av rammeavtalen om sosial rapportering.

Statistisk sentralbyrå, 9. september 2024

Linda Nøstbakken

Sammendrag

Hensikten med denne rapporten er å bidra til å forstå bakgrunnen for at personer havner i en lavinntektsgruppe. Vi ønsker for det første å belyse sammenhengen mellom barndomsproblemer og risikoen for at en person i voksen alder tilhører en lavinntektsgruppe. For det andre vil vi også ta for oss unge voksne, og undersøke sammenhengen mellom livshendelser som har skjedd for mer enn fem år siden og seinere tilhørighet til en lavinntektsgruppe. Hvordan varierer disse sammenhengene mellom ulike grupper? Vi ser blant annet på de følgende lavinnteksgruppene: Husholdninger med lav inntekt, sosialhjelpsmottakere, uføretrygdde, mottakere av arbeidsavklaringspenger, arbeidsledige, enslige forsørgere og personer med lav utdanning. Det er to datakilder for analysen: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019 og Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023.

Det store flertallet av personer i lavinntektsgruppene vi har sett på i denne rapporten, har ikke opplevd materiell eller sosial deprivasjon i barndommen. Det er likevel klare relative forskjeller, der de som har opplevd materielle og sosiale belastninger er overrepresentert blant lavinnteksgruppene. For eksempel stiger andelen som har en husholdningsinntekt per forbruksenhet i laveste kvartil, fra 16 prosent blant dem med ingen belastninger til 40 prosent blant dem som har opplevd minst tre. Lignende forskjeller finner vi for uføretrygd og mottak av arbeidsavklaringspenger og sosialhjelp. Når det tas hensyn til demografiske bakgrunnsfaktorer, viser analysene i rapporten at lav utdanning og mottak av uførepensjon har en særlig nær sammenheng med barndomsproblemer og hendelser tidligere i livsløpet. Oddsen for å være uføretrygdet er snaut fire ganger så høy blant dem som har opplevd tre eller flere problemer i 14-års alderen, sammenlignet med oddsen blant personer uten problemer. Det samme gjelder oddsen for ikke å ha utdanning utover grunnskole.

Livskvalitetsundersøkelsene stiller spørsmål om andre belastninger enn dem som inngår i Levekårsundersøkelsen, blant annet voldshendelser. Analysen av disse spørsmålene viser at jo flere former for vold en person har opplevd tidligere i livsløpet, jo høyere er oddsen for at denne personen i dag tilhører en lavinntektsgruppe. Blant dem som har opplevd flere voldsformer i aldersgruppen 25-40 år, er det særlig oddsen for å ha lav utdanning og motta uføretrygd og arbeidsavklaringspenger som er kraftig forhøyet. Blant unge 18-24 år viser analysen at erfaringer med vold i barndommen øker risikoen for å motta arbeidsavklaringspenger og sosialhjelp i tidlig voksenalder. Risikoen for å stå utenfor arbeid og utdanning er også høyere blant dem med slike erfaringer. Konsekvensene av seksuell vold ser ut til å være særlig alvorlige. Å ha blitt tvunget eller forsøkt tvunget til seksuell omgang i barndommen er forbundet med en om lag firedoblet odds for å motta sosialhjelp og arbeidsavklaringspenger, i tillegg til nærmere en tredobling av oddsen for å stå utenfor arbeid og utdanningsystem.

Når vi legger til andre livshendelser enn dem som er forbundet med vold, og teller opp det totale antallet negative livshendelser blant personer i alderen 25-40 år, er det igjen sammenhengen med helserelaterte ytelser som peker seg ut. Oddsen for å motta uføretrygd er mellom fem og seks ganger så høy blant personer som har opplevd minst fem negative livshendelser tidligere i livsløpet, sammenlignet med dem som ikke har opplevd noen slike. I analyser der vi kontrollerer for eget utdanningsnivå, reduseres som regel sammenhengene med barndomsproblemer og livshendelser. Det ser ut til at barndomsproblemene både har en direkte effekt på risikoen for å tilhøre en lavinntektsgruppe som voksen, og en indirekte effekt gjennom å redusere sjansen for å ta videregående og høyere utdanning. Datakildene i denne rapporten gir imidlertid ikke grunnlag for å trekke slutninger om årsak og virkning.

Abstract

The purpose of this report is to contribute to the understanding of why persons are in low-income groups. Our first aim is to show the connection between childhood problems and the risk of being in a low-income group in adulthood. Secondly, for young adults, we investigate the connection between negative life events that took place more than five years ago, and the risk of later being in a low-income group. How does these connections vary between different groups? We focus mainly on the following groups: Households with low income, social assistance recipients, disability pensioners, recipients of work assessment allowance, unemployed, lone parents, and persons with low education. There are two main data sources for the report: The EU-SILC survey 2019 and the Quality of Life surveys.

The great majority of persons belonging to the selected low-income groups have not experienced material or social deprivation in childhood. Still, there are clearly relative differences; persons who today are in low-income groups are overrepresented among those who have experienced material and social deprivations. As an example, the share of persons having a household income per consumption unit in the lowest quartile, rises from 16 percent among those with no exposure to childhood deprivations to 40 percent among those who have been exposed to three or more. We find similar differences for disability pensioners and persons receiving work assessment allowance and social assistance. When we control for demographic background factors, the strongest correlations with childhood deprivations are found for persons receiving disability pensions and having a low education. The odds of being a disability pensioner are close to four times as high among those who have experienced three or more deprivations at the age of 14, compared to the odds for persons without any such problems. The same difference is found concerning no education beyond primary school.

In the Quality of Life surveys, there are questions on other forms of deprivation than those in the EU-SILC survey, such as experiences with violence. It is found that the odds of belonging to a low-income group increases with each additional form of violence a person has been exposed to. Among persons who have experienced multiple forms of violence in the age group 25-40, it is particularly the odds of having low education and receiving disability pensions and work assessment allowance that are increased. Among the young aged 18-24 the analysis shows that being exposed to violence during childhood, increases the odds of receiving work assessment allowance and social assistance in early adulthood. The risk of not participating in neither work nor education is also higher among those exposed to different forms of violence. The consequences of sexual violence seem to be particularly serious. Having been forced to sexual intercourse, or experiencing the attempt to do so, in childhood is associated with a roughly fourfold increased odds of receiving social assistance and work assessment allowance., in addition to nearly a tripling of the odds for having low education.

When we add other life events to the violence events and count the total number of negative life experiences among persons aged 25-40, there is again a particularly strong association with health-related benefits. The odds of receiving a disability pension are between five and six times higher among persons who have experienced at least five negative life events earlier in the life course, compared to those with no experience of such events. In analyses where we control for own educational level, the associations with childhood problems and life events are mostly reduced. Childhood problems seem to have both a direct effect on the risk of belonging to a low-income group as an adult, and an indirect effect through reducing the chances of having education beyond primary school. We cannot, however, draw causal conclusions from the data sources used in this report.

Innhold

Forord.....	3
Sammendrag	4
Abstract.....	5
1. Innledning.....	7
2. Tidligere statistikk og forskning.....	8
2.1. Internasjonale studier	8
2.2. Norske undersøkelser	10
2.3. Om prospektive versus retrospektive data	11
3. Data og metode.....	13
3.1. Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019	13
3.2. Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023	15
3.3. Metode	18
4. Resultater – barndom.....	19
4.1. Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019: En oversikt over fordelingen av barndomsproblemer	19
4.2. Hvilke problemer er sterkest knyttet til lavinntekt?	20
4.3. Multivariat analyse av Levekårsundersøkelsen	23
4.4. Barndomsproblemer i Livskvalitetsundersøkelsene.....	27
4.5. Multivariat analyse av Livskvalitetsundersøkelsene	28
5. Resultater – livsløp blant unge voksne.....	32
5.1. Livshendelser og lavinntektsgrupper blant unge voksne, en oversikt	32
5.2. Indekser for antall hendelser	35
5.3. Multivariat analyse for unge voksne	38
6. Oppsummering og drøfting.....	42
6.1. Oppsummering	42
6.2. Funn i lys av tidligere forskning.....	43
6.3. Begrensninger	44
Referanser	46
Figurregister	50
Tabellregister	51

1. Innledning

Fundamentet for et godt liv legges i barndommen. Mange personer i gruppene som sliter med dårlige levekår og andre problemer i voksen alder, viser seg å ha hatt en vanskelig barndom. En undersøkelse blant innsatte i norske fengsler, fant at 40 prosent hadde opplevd å bli mishandlet i barndommen, og nesten like mange hadde bodd med noen som hadde rusproblemer (Revolv, 2015).

Barn er en sårbar gruppe, som i større grad enn de fleste voksne har behov for myndighetenes hjelp og omsorg (Hammersland og Barstad, 2022). Dette ansvaret er nedfelt i Grunnlovens paragraf 104, som pålegger statens myndigheter å «legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie». Politikk med sikte på å sikre en trygg barndom kan også begrunnes med at slike tiltak er viktige for å kunne redusere den sosiale og økonomiske ulikheten i samfunnet.

På tross av viktigheten, har vi begrenset kunnskap om levekårene blant barn, og framfor alt hvordan disse påvirker seinere livssjanser. Med enkelte unntak, inngår ikke barn i Statistisk sentralbyrås helse-, levekårs- og livskvalitetsundersøkelser. Som regel settes grensen for deltaking i disse undersøkelsene ved 16 eller 18 år. I denne rapporten skal vi benytte oss av såkalte retrospektive data samlet inn i to typer undersøkelser: Levekårsundersøkelsen EU-SILC (2019) og Livskvalitetsundersøkelsen (2020-2023). Bruken av retrospektive data er en vanlig kilde til kunnskap om hvordan forhold i barndommen er forbundet med seinere levekårsforskjeller. Retrospektivt betyr «tilbake-skuende». Det innebærer at en voksen person eller ungdom får spørsmål om ulike hendelser i barndommen, og i noen tilfeller hvordan hen vurderer barndommen som helhet. Dette står i kontrast til prospektive data, basert på undersøkelser der en følger personer over tid, fra barndom til voksen alder. Opplysningene om barndommen kan da enten hentes fra registerdata, fra spørsmål stilt til voksne omsorgspersoner eller (hvis de er gamle nok) fra barna selv. Som vi skal komme tilbake til, så har retrospektive undersøkelser både noen styrker og svakheter sammenlignet med prospektive data og undersøkelser.

I denne rapporten skal vi konsentrere oss om såkalte lavinntektsgrupper, og hvordan disse rapporterer om sin barndom, eller om livshendelser i ung voksen alder. Lavinntektsgrupper er grupper som er overrepresentert nederst i inntektsfordelingen. Vi tar her utgangspunkt i de jevnlig rapportene som SSB utgir om økonomi og levekår for lavinntektsgrupper, og ser nærmere på et utvalg av disse gruppene (Hattrem, 2022). I Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019 ble det stilt spørsmål om forskjellige problemer når den intervjuede var 14 år gammel. I Livskvalitetsundersøkelsene stilles det spørsmål om ulike livshendelser tilbake i tid, vi skal her konsentrere oss om dem som skjedde for mer enn 5 år siden. Disse berører ikke nødvendigvis barndommen, men vi skal se nærmere på to grupper. Den ene er unge i alderen 18-24 år. Livshendelsene som disse oppgir fant sted for mer enn 5 år siden, må da ha skjedd i barndom eller ungdom, ved 18-årsalder eller tidligere. Som supplement til denne analysen, tar vi også for oss unge voksne i alderen 25-40 år. I dette tilfellet vet vi ikke om hendelsene har skjedd i barndommen, men vi vet at de er rapportert å ha skjedd før fylte 35 år. Det innebærer blant annet at vi kan se nærmere på hendelser som samlivsbrudd og arbeidsledighet, som er lite relevante for den yngste aldersgruppen.

I neste kapittel skal vi ta for oss noe av den tidligere forskningen på feltet. I kapittel 3 skal vi presentere datakildene, og redegjøre for metoden. Kapittel 4 presenterer resultatene fra analysen av Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019 og av aldersgruppen 18-24 år i Livskvalitetsundersøkelsene. Kapittel 5 viser resultatene fra analysen av aldersgruppen 25-40 år. Kapittel 6 oppsummerer og ser resultatene i sammenheng.

2. Tidligere statistikk og forskning

2.1. Internasjonale studier

I 1998 kom den første såkalte ACE-studien (ACE=Adverse Childhood Experiences). Studien var basert på pasienter som var tilknyttet en amerikansk helseklinikk, og retrospektive spørsmål stilt til disse om hendelser før 18-årsalderen. Den tok for seg sammenhengen mellom helsetilstand/helseatferd som voksen, og ulike negative barndomsopplevelser: Psykologisk mishandling, fysisk mishandling, seksuell mishandling, mor utsatt for vold, og å leve med husholdsmedlemmer som misbrakte alkohol eller narkotika, hadde mental sykdom, samt hadde vært fengslet. Sammenhengen var særlig sterk mellom slike hendelser og selvmordsforsøk, misbruk av narkotika, samt depresjon og alkoholisme i voksen alder (Felitti et al., 1998). Studien fant også en sammenheng mellom en rekke sykdommer og antallet uheldige barndomsopplevelser; jo flere opplevelser, jo større risiko for sykdommer som kreft, slag og kronisk bronkitt/emfysem. Studien er sitert mer enn 22 000 ganger siden 1998 ifølge Google Scholar, og har ført til en omfattende forskningsinnsats.

En meta-analyse av en rekke lignende studier bekrefter de opprinnelige funnene i den første ACE-studien (Hughes et al., 2017). Sterkest sammenheng mellom å ha opplevd minst 4 uheldige barndomshendelser og helserelaterte utfall fant studien med hensyn på problematisk narkotika-bruk, vold og selvmordsforsøk. Sammenhengen med utfall som kreft og hjertesykdom var mer moderat (oddsforhold 2-3 sammenlignet med ikke å ha opplevd noen negative barndomshendelser). Disse studiene fokuserer særlig på ulike former for overgrep og vold, og hvilke konsekvenser dette har for helse, mens det er få studier som vektlegger fattigdom og sosioøkonomiske omstendigheter.

Noen undersøkelser utvider perspektivet til også å se nærmere på sosioøkonomiske omstendigheter, både i form av belastninger i barndommen, og som utfall i voksen alder. Ferraro et al. (2016) målte forekomsten av både fysisk vold og emosjonell mishandling («abuse») gjennom retrospektive spørsmål, og fant at de som rapporterte om begge formene for mishandling, i større grad enn andre hadde økonomiske problemer i voksen alder. De som opplevde begge formene for vold var også mer utsatt for negative utfall som liten familiestøtte, liten støtte fra venner og lav opplevelse av personlig kontroll.

Det finnes også noen prospektive undersøkelser som studerer påvirkningen som ACE (negativ livshendelse i barndommen) kan ha på økonomiske utfall. Et eksempel er den engelske «National Child Development Study», som følger en kohort født i 1958 over tid. ACE-indeksen i denne studien (Schurer et al., 2019) talte opp antallet negative, familierelaterte livshendelser i alderen mellom 7 og 16 år, og var ikke basert på barnas selvrapportering. Resultatene viser at en økning på ett nivå på ACE-skalaen fra 0 til 6, er forbundet med en reduksjon av lønnsnivået på 9 prosent ved 55 års alder, i multivariate analyser der det kontrolleres for andre observerte påvirkningsfaktorer. En økning på ett ACE var også forbundet med en økning av risikoen for å være avhengig av offentlige velferds-ytelser og oppleve subjektiv fattigdom, på henholdsvis 25 og 27 prosent. Studien finner særlig negative effekter av fysisk vanskjøtsel (neglect), definert som at barnet virket underernært eller skittent, slik det ble observert av lærere ved alder 7 eller 11. Funnene kan ikke uten videre fortolkes kausalt, men det ble kontrollert for sosioøkonomiske forhold i barndommen, familiesammensetning og helse ved fødselen. Når man i tillegg kontrollerte for human kapital ved 33 års alder, det vil si kognitive og ikke-kognitive ferdigheter, samt utdanningsnivå, ble sammenhengen mellom vanskjøtsel og reduserte lønninger nesten borte. Det tyder på at vanskjøtsel først og fremst hadde en indirekte effekt på lønnsnivået, ved å påvirke humankapitalen.

Det er publisert flere andre britiske studier av de økonomiske og sosiale konsekvensene av negative barndomshendelser. Houtepen et al. (2020) baserer seg på en prospektiv kohortstudie i sørvest-

England, med oppstart i 1991-92. Denne undersøkelsen skiller seg ut med en grundig kontroll for familieegenskaper og sosioøkonomiske variabler i barndommen, slik som eie av bolig, utdanningsnivået til foreldrene, mors depresjon under svangerskapet, husholdets sosiale klasse mm. En slik kontroll viste seg å ha stor betydning for sammenhengen mellom uheldige barndomshendelser og utdanning som 16-åring. Styrken på sammenhengen ble halvert når en kontrollerte for de øvrige familie- og sosioøkonomiske variablene. Derimot forble sammenhengen mellom negative barndomshendelser og helse/helseatferd stort sett ikke endret ved kontroll for disse faktorene.

Basert på en retrospektiv studie i England og Wales, finner Hardcastle et al. (2018) at det å ha blitt utsatt for minst 4 slike hendelser fordobler oddsen for ikke å oppnå noen formelle utdanningskvalifikasjoner, sammenlignet med personer som ikke har opplevd noen. Det var imidlertid ikke signifikante forskjeller ved færre enn 4 hendelser. 4+ hendelser reduserte også sannsynligheten for sysselsetting, både indirekte via utdanningsnivået og direkte. Sammenhengen var særlig sterk med hensyn på langtids sykemelding og uførhet (justert for demografiske variabler, utdanningsnivå og egenvurdert økonomisk situasjon i barndommen).

En amerikansk prospektiv undersøkelse tyder på betydelige negative konsekvenser av å bli utsatt for mishandling, fysisk eller seksuelt, og av vanskjøtsel, både for sysselsetting, lønnsnivå, formuesgoder og utdanning. Dette er en studie basert på tilfeller av mishandling og vanskjøtsel av barn registrert i rettsystemet, og der disse ble fulgt flere ti-år inn i voksen alder. Barna ble sammenlignet med en kontrollgruppe som var så lik som mulig, blant annet med hensyn på alder, rase/etnisitet, bosted og skole/klasse (Currie og Spatz Widom, 2010). De negative sammenhengene var særlig tydelige for kvinner. En nylig systematisk litteraturoversikt av studier som har undersøkt sammenhengene mellom barnemishandling og økonomiske utfall i voksen alder, konkluderer med at det er «robuste» bevis for en kausal sammenheng mellom barnemishandling og økonomiske utfall, basert på funn fra prospektive undersøkelser og bruk av registerdata. Disse sammenhengene er imidlertid langt mindre konsistente når datakilden er retrospektive undersøkelser, enten disse er tverrsnitts- eller longitudinelle studier (Herbert et al., 2023).

Noen studier bruker andre analysemetoder for å komme nærmere en kausal fortolkning. En amerikansk studie undersøkte hvordan overgrep i barndommen påvirker utfall i utdannings-systemet (Slade og Wissow, 2007). Her kontrolleres det for uobserverte familie- og nabolageffekter, ved å sammenligne med utfallene for søsken i familien. Dette gir en kontroll for at sammenhengene ikke skyldes for eksempel et lite stimulerende hjemmemiljø eller foreldre som har få kognitive ressurser, som både kunne tenkes å forklare mishandling og dårligere resultater i skolen. Studien finner at rapporterte overgrep fører til lavere karaktersnitt og problemer med å gjøre lekser.

En annen tilnærming som kan gi grunnlag for kausale tolkninger, er tvillingstudier. Det er for eksempel gjennomført tvillingstudier som bekrefter at negative livshendelser predikerer seinere depresjoner (Bjørndal et al., 2023).

Lav sosioøkonomisk status, for eksempel i form av lav inntekt og økonomiske problemer, brukes som vi har sett i noen tilfeller som en kontrollvariabel. Men en kan også forstå dårlig økonomi som en egen form for ACE. Det er likevel sjelden at dette inngår i listene over negative livshendelser. ACE-litteraturen har vært mest opptatt av mishandling og overgrep. Det finnes imidlertid en rikholdig litteratur som ser nærmere på hvordan fattigdom og andre sosioøkonomiske omstendigheter i barndommen påvirker utfall i voksenlivet.

En stor dansk, registerbasert, studie tar for seg tre typer livshendelser i barndommen: Materiell deprivasjon (inntektsfattigdom og arbeidsledighet blant foreldrene), tap/trussel om tap i familien (sykdommer og dødsfall) og opplevde problemer i familiedynamikken (plassert i omsorg utenfor hjemmet, psykiatrisk sykdom i familien, alkohol- og/eller narkotikaproblemer blant foreldrene, mor ikke boende med partner). Gruppen som var karakterisert av en høy og økende frekvens gjennom

barndommen av hendelser i alle de tre kategoriene, hadde en særlig høy risiko for tidlig død, nærmere 4 ganger så høy som blant dem som hadde opplevd få eller ingen hendelser i barndommen (kontrollert for fødselsvekt, utdanning i husholdet, opprinnelsesland, foreldrenes alder ved fødselen og kjønn). Men også barn som bare hadde opplevd materiell deprivasjon, enten i de første leveårene, eller kontinuerlig gjennom barndommen, og lite av andre problemer, hadde en høyere risiko for død i tidlig voksen alder (Rod et al., 2020). Sammenhengen mellom dødelighet og livshendelser er også bekreftet i en rekke andre undersøkelser. Beregninger gjort av Grummitt et al. (2021), tilsier at hele 15 prosent av alle dødsfall i USA i 2019 kunne tilskrives negative hendelser i barndommen.

Forklaringer av hvordan negative livshendelser i barndommen påvirker seinere velferd, fokuserer ofte på betydningen av stress, og måter å håndtere dette på. Både fattigdom, mishandling, mental sykdom hos foreldrene og andre belastninger kan føre til kroniske stressreaksjoner hos barn, som er særlig uheldige når de opptrer i spebarns- eller småbarnsalderen. McEwen og McEwen (2017) omtaler dette som «giftig stress» (toxic stress). Denne formen for stress skaper en overbelastning av det kroppslige systemet, og kan påvirke viktige aspekter ved hjerneutviklingen og andre biologiske prosesser, med potensielt varige konsekvenser for kognitiv kapasitet, evne til selvregulering og helse. Effektene av giftig stress gir økt risiko for en rekke sykdommer, i tillegg til alkoholisme og røyking (McEwen og McEwen, 2017).

Varme, støttende og stimulerende foreldre eller andre voksne kan motvirke og balansere virkningene av forskjellige belastninger. Stress påvirker imidlertid også foreldrenes oppdragelse på uheldige måter. En rekke studier tyder for eksempel på at foreldre i familier med lav inntekt er mer inkonsistente og straffende i sin måte å oppdra på, som igjen bidrar til større problemer blant barna (McEwen og McEwen, 2017).

2.2. Norske undersøkelser

Fylkeshelseundersøkelsen i Agder, gjennomført i 2019, hadde fire spørsmål om barndomsopplevelser. Det var spørsmål om i hvilken grad deltakerne hadde en vanskelig barndom, om de hadde opplevd støtte fra en voksen, om de slet med dårlige minner fra barndommen og i hvilken grad det var mye krangel, uro, konflikter eller vanskelig kommunikasjon i barndomshjemmet. Det var færre slike opplevelser blant eldre enn blant yngre. Enslige hadde oftere opplevd vanskelige barndomsforhold enn dem som var i et parforhold. Det var også en tydelig sosial gradient. Negative barndomsopplevelser var vanligst blant personer med lav utdanning, blant dem som hadde vansker med å få «endene til å møtes» og som mottok velferdsytelser. 6 prosent av menn og 10 prosent av kvinner hadde hatt en vanskelig barndom, slik de selv beskrev det, mens henholdsvis 7 og 11 prosent slet med dårlige minner fra barndommen (Haugland et al., 2021).

Tromsø-undersøkelsen er en prospektiv kohortundersøkelse i Tromsø kommune, som har blitt gjennomført seks ganger mellom 1974 og 2007-2008. I de to seneste undersøkelsene ble det stilt et spørsmål om sosioøkonomiske omstendigheter i barndommen (hvor god eller vanskelig familiens økonomiske situasjon var) og to spørsmål om opplevelsen av mishandling/vold (psykologisk og fysisk).

Funnene i denne studien indikerer at den økonomiske situasjonen i oppveksten både har en direkte effekt på helse og livskvalitet i voksen alder, og en indirekte effekt via opplevelsen av psykologisk og fysisk mishandling (Sheikh et al., 2016). Den psykologiske mishandlingen hadde sterkere sammenheng med mental helse og livskvalitet enn den fysiske. En vanskelig økonomi i barndommen var forbundet med større risiko for både psykologisk og fysisk mishandling.

Tromsøstudien finner at når spørsmålet om dårlig økonomi i barndommen stilles samtidig med spørsmålene om helse og livskvalitet, i samme år, er sammenhengene med helse og livskvalitet

sterkere enn når spørsmålet om økonomi ble stilt prospektivt, i en tidligere undersøkelse. Det tyder på en skjevhet i hukommelsen, såkalt «differential recall bias». Personer som har dårlig helse og lav livskvalitet nå kan huske bedre, eller overdrive, hvor vanskelig det var i barndommen, mens de med god helse i mindre grad husker slike utfordringer. En slik skjevhet vil bidra til å gjøre sammenhengen mellom økonomien i barndommen og seinere status for helse og livskvalitet sterkere enn den egentlig er. Dette er særlig et problem når både eksponeringsvariabelen (økonomi) og utfallsvariabelen (helse, livskvalitet) er målt med utgangspunkt i subjektive vurderinger.

I undersøkelsen til Strom et al. (2013), ble 10. klassinger i fem fylker, som rapporterte om negative livshendelser knyttet til vold og overgrep i en survey gjennomført på skolene, fulgt opp gjennom registerdata 8 år seinere. Elever utsatt for mobbing, fysisk vold eller begge deler hadde dobbelt så høy odds for å være utenfor arbeid og utdanningssystem sammenlignet med dem som ikke hadde opplevd noen form for vold eller overgrep. Sammenhengen var særlig sterk for mobbing.

Flere undersøkelser basert på registerdata har undersøkt faktorer som ligger bak tidlig mottak av uføretrygd, knyttet til familiebakgrunn og oppvekstmiljø. Mottak av uførepensjon blant foreldrene øker risikoen for at barna også blir uføretrygdete. Gravseth et al. (2007) finner en tendens til at risikoen er særlig høy hvis mottaket starter tidlig i barnets liv. I en annen norsk studie hadde om lag halvparten av unge uføretrygdete minst en forelder som mottok uførepensjon (Wittlund et al., 2022). Det er også funnet en sammenheng mellom mødrenes familiestatus og tidlig mottak av uførepensjon. Barn av mødre som var ugifte eller skilte hadde høyere risiko for å motta uførepensjon i ung alder (Gravseth et al., 2007).

I et utvalg av langtids sosialhjelpsmottakere som ble fulgt opp i perioden 2005-2013, finner Heggebø et al. (2020) at det å ha vært utsatt for mobbing i barndommen øker risikoen for å ende opp på uførepensjon, mens seksuelt misbruk og foreldrenes rusproblemer ikke gjør det. Opplysningene om barndomsproblemer var basert på et sett av retrospektive spørsmål. Derimot finner denne studien klare sammenhenger mellom en rekke barndomsproblemer og mottak av arbeidsavklaringspenger; både mobbing, seksuelt misbruk, foreldrenes rusproblemer og økonomiske vansker i barndoms-hjemmet økte risikoen for å være mottaker av arbeidsavklaringspenger i 2013.

2.3. Om prospektive versus retrospektive data

Som litteraturgjennomgangen viser, har retrospektive data som vi bruker i denne rapporten noen svakheter. En oversiktsstudie konkluderer med at samsvaret mellom mishandling av barn rapportert retrospektivt og prospektivt er svært begrenset (Baldwin et al., 2019). 56 prosent av personer som rapporterte om mishandling retrospektivt, manglet tilsvarende prospektive observasjoner. De prospektive observasjonene kunne enten være fra registre eller fra intervjuer med unge eller voksne, slik som lærere og foreldre. En undersøkelse fant imidlertid stor grad av samsvar når spørsmålet var om barnet hadde vært atskilt fra sine foreldre i barndommen (på grunn av separasjon, skilsmisse, død eller fjerning fra hjemmet). Grunnen kan være at dette er et lite sensitivt spørsmål som gir mindre rom for subjektive tolkninger enn mange andre spørsmål (Reuben et al., 2016).

Samtidig understreker den nevnte litteraturstudien at dette ikke nødvendigvis betyr at retrospektive data er mindre valide enn de prospektive. Noen undersøkelser har funnet at både prospektive og retrospektive mål på mishandling, for de samme individene, er forbundet med negative velferdsutfall i voksen alder. De retrospektive målene har imidlertid en sterkere sammenheng med selvrapporterte utfall enn med objektive utfall. Det er viktig å bruke objektive utfallsvariabler når en baserer seg på retrospektive data, for å unngå overdrevne effektstørrelser (Reuben et al., 2016), jf. også Sheikh et al. (2016) ovenfor. Herbert et al. (2023) konkluderer med at undersøkelser med bruk av retrospektive data undervurderer og «skjuler» de reelle sammenhengene mellom barne-mishandling og økonomiske utfall i voksen alder, på grunn av problemer knyttet til validitet og

reliabilitet. De mener likevel ikke at slike undersøkelser skal unngås helt, siden de retrospektive spørsmålene kan fange opp erfaringene til grupper som ellers ikke ville blitt avdekket, og som kan belyse andre mekanismer og årsaker enn de som kommer fram ved bruk av prospektive og registerbaserte tilnærminger. I noen sammenhenger kan det også være slik at det er få gode alternativer til å avdekke problemene gjennom retrospektive spørsmål. Det er for eksempel vanskelig å spørre barn om seksuelle overgrep, og i noen tilfeller vil en først i ettertid, som voksen, forstå hva en ble utsatt for. Tilfeller av seksuelle overgrep og annen mishandling registrert i rettssystemet vil bare fange opp en begrenset del av overgrepene.

3. Data og metode

3.1. Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019

Den første undersøkelsen som vi baserer oss på i denne rapporten er Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019. Dette er en undersøkelse gjennomført av SSB i januar-juni 2019, basert på et landsrepresentativt utvalg på 6080 personer, med en svarprosent på 53 (Støren og Lundgaard, 2020). Intervjuene ble i hovedsak gjennomført som telefonintervjuer. EU-SILC-undersøkelsene er årlige undersøkelser som består av en EU-regulert del og en nasjonal del. Den EU-regulerte delen har ad-hoc-moduler som varierer fra år til år. I 2019 handlet denne modulen om sosial arv og familiebakgrunn. Denne delen av undersøkelsen skulle bare besvares av intervjuobjekter i alderen 25-59 år. Det er spørsmålene som inngår i denne modulen som vi i hovedsak vil benytte oss av i EU-SILC analysen. Vi begrenser oss derfor til den samme aldersgruppen, 25-59 år, til sammen 3499 personer.

I tillegg til intervju-opplysningene, koples det også på en rekke opplysninger basert på informasjon fra ulike registre. Utgaven av Levekårsundersøkelsen som er kilden for denne analysen er utgaven som er oversendt og distribuert av Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør (SSB, 2022). Før oversendelsen gjøres det tiltak for å anonymisere filen, og noen opplysninger fjernes. Blant registervariablene blir flere kodet om til større grupperinger/høyere nivå (Støren og Lundgaard, 2020).

De påkoblede registeropplysningene er hentet fra Befolkningsregisteret, slik som kjønn og innvandringsbakgrunn, Nasjonal utdanningsbase (utdanningsnivå), registerbasert arbeidsmarkedsstatistikk (næring og yrkeskode), samt Inntekts- og formuesregisteret.

Indikatorene på sosiale og økonomiske barndomsproblemer

Spørsmålene om sosiale og økonomiske forhold i barndommen er avgrenset til situasjonen når den intervjuede var 14 år gammel. Basert på disse spørsmålene, vil vi se nærmere på de følgende problemene:

Materiell deprivasjon: Det er spurt om tre typer materiell deprivasjon. Den første er om intervjupersonen/alle barna i husholdningen hadde alt utstyret de trengte til skolen da de var 14 år. Den andre dreier seg om mangel på mat, dvs. om intervjupersonen/alle barna i husholdningen vanligvis spiste ett måltid med kjøtt, kylling eller fisk om dagen (eventuelt tilsvarende vegetarkost i samme prisklasse). Den tredje formen for materiell mangel er om barnet/barna i husholdningen dro på ferie og var borte minst en uke i løpet av året. For hver mangel ble det spurt om det var økonomiske årsaker til denne mangelen. Vi har laget et samlet mål på materiell deprivasjon, som omfatter dem som opplevde minst ett av de tre manglene ved 14-årsalder, og som oppga at det var økonomiske årsaker til manglene.

Manglet mat: Vi har tatt ut indikatoren for matmangel, definert ovenfor, som vi antar kan ha særlig alvorlige konsekvenser for helse og livskvalitet.

Dårlig økonomi: Deltakerne i undersøkelsen ble bedt om å vurdere den økonomiske situasjonen i husholdningen ved 14 års alder. De som svarte at den økonomiske situasjonen var «svært dårlig» eller «dårlig» inngår i denne indikatoren. De andre svaralternativene var «moderat dårlig», «moderat god», «god» og «svært god».

Far uten arbeid: Dette omfatter dem som svarte at far ikke hadde inntektsgivende arbeid da den intervjuede var 14 år.

Leide boligen: Bodde i en husholdning som leide boligen ved 14-års alder.

Bodde ikke med begge foreldrene: Dette omfatter de intervjuede som ikke bodde i samme bolig som begge foreldrene ved 14-års alder. Disse bodde som regel bare med mor eller bare med far, eller like mye med begge. 2 prosent oppga at de bodde med andre voksne i et privat hjem eller fosterhjem, eller på institusjon, slik som barnehjem.

Uten kontakt med minst en forelder: Dette er barn som oppga at de enten ikke hadde kontakt med minst en av foreldrene når de var 14 år, eller at en eller begge var døde.

Det er vanlig i litteraturen om ACE å telle opp antallet negative barndomshendelser eller -problemer. Vi har gjort det samme i denne analysen, og utarbeidet en Indeks for barndomsproblemer som varierer mellom 0 og 8. Den inkluderer de tre formene for materiell deprivasjon (manglet mat, utstyr til skolen og/eller mulighet for ferie), opplevd dårlig økonomi, far var uten arbeid, leide boligen, bodde ikke med begge foreldre, og hadde ingen kontakt med minst en av foreldrene. I analysen er de som har opplevd 3 eller flere problemer slått sammen til en kategori, for å sikre et tilstrekkelig antall observasjoner.

Definisjon av lavinntektsgruppene

Hovedformålet med analysen er, som nevnt innledningsvis, å undersøke familiebakgrunn og ulike barndomsproblemer hos lavinntektsgrupper. De fleste av gruppene vi tar for oss inngår i SSBs rapporter om inntekt og levekår for lavinntektsgrupper (Hattrem, 2022). Dette er grupper som er overrepresentert nederst i inntektsfordelingen, slik som uføretrygdde og sosialhjelpsmottakere. De har i gjennomsnitt relativt lav inntekt, men det kan være betydelige inntektsvariasjoner innad i gruppen. I tillegg ser vi også på to grupper der alle har lav inntekt: Personer som har husholdningsinntekt under 60 prosent av medianinntekten, og personer som har husholdningsinntekt i laveste kvartil. Gruppene er definert objektivt, på grunnlag av informasjon hentet fra registre, på følgende måte:

Bor i husholdning med lavinntekt (EU60): Her inngår personer som bor i husholdninger med inntekt etter skatt per forbruksenhet under 60 prosent av medianinntekten. Inntektstallene refererer til 2018. Forbruksvektene er hentet fra den såkalte EU-skalaen, der første voksne husholdningsmedlem får vekt 1,0, mens neste voksne får vekt 0,5 og alle barn 0,3. En familie med to voksne og to barn trenger dermed en inntekt som er anslagsvis 2,1 ganger så høy som en aleneboende. Vi baserer oss her på metoden som er brukt i rapporten «Økonomi og levekår for lavinntektsgrupper» (Hattrem, 2022). Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at det også finnes andre forbruksvekter, og at det ikke er noen allmenn enighet om hvilke som er best. Studenthusholdninger er holdt utenfor i denne gruppen.¹

Tilhører laveste inntektskvartil: Inntektskvartiler innebærer at befolkningen er delt inn i fire like store grupper, avhengig av deres husholdningsinntekt etter skatt per forbruksenhet. Kvartilgrensene er definert på grunnlag av befolkningen som helhet og er hentet fra inntektsstatistikken. I noen tabeller vil vi både vise tallene for laveste inntektskvartil og for de øvrige kvartilene. Som vi skal se, er de øvre, «rike» kvartilene (3 og 4) overrepresentert, mens de lavere er underrepresentert i undersøkelsen. Dette har antakelig både sammenheng med høyere frafall blant gruppene med lav inntekt, og at aldersgruppen vi ser på her (25-59 år) har høyere inntekter enn unge og eldre.

¹ Definert som husholdninger som har studielån, og der hovedinntektstaker ikke har yrkesinntekt over 2G og husholdningen ikke mottar over 2G i uføretrygd.

Mottatt sosialhjelp: Intervjupersonen er registrert som mottaker av sosialhjelp i 2018.

Uføretrygd: Intervjupersonen er registrert som mottaker av uføretrygd i 2018.

AAP: Intervjupersonen er registrert som mottaker av arbeidsavklaringspenger i 2018.

Arbeidsledig: Intervjupersonen har vært registrert som arbeidsledig i minst 6 måneder i løpet av året

Enslig forsørger: Mor eller far med yngste barn 0-19 år.

Lav utdanning: Utdanning på grunnskolenivå som høyeste fullførte utdanning.

Bakgrunns- og kontrollvariabler:

I enkelte tabeller, og som kontrollvariabler i regresjonsanalysene, inngår utvalgte demografiske og sosiale kjennetegn. Foruten kjønn og alder, gjelder det innvandringsbakgrunn, bosted (landsdel) og foreldrenes utdanning. Innvandrere fra Asia, Afrika etc. (se nedenfor) kan også beskrives som en lavinntektsgruppe, men i denne analysen brukes innvandringsbakgrunn i hovedsak som en kontrollvariabel.

Innvandrere er definert som personer som er født i utlandet av utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre. I denne analysen inkluderer vi også norskfødte med to utenlandsfødte foreldre. Den sistnevnte gruppen er for liten til at det gir mening å skille dem ut som egen gruppe. Videre skiller vi mellom to grupper av innvandrere og norskfødte, avhengig av hvor innvandrerne kommer fra. Innvandrere fra Asia, Afrika etc. er innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra land i Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania utenom Australia og New Zealand. Innvandrere fra EU/EØS etc. er definert som innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra land innen EU/EØS, europeiske land utenom EU, samt USA, Canada, Australia og New Zealand.

Landsdel er variabel med sju verdier, basert på bostedsfylke, slik fylkesinndelingen var før 2020.²

Foreldrenes utdanningsnivå er målt i tre nivåer: Lav, middels eller høy, og er hentet fra en kombinasjon av registeropplysninger og spørsmål om foreldrenes utdanningsnivå. Lav utdanning er ingen utdanning eller barne-/ungdomsskole som høyeste utdanning. Middels er utdanning fra videregående skole eller påbygging til videregående.³ Høy utdanning er utdanning på høyskole- eller universitetsnivå. I noen av regresjonsanalysene inngår mors og fars utdanning som egne kontrollvariabler. Dessverre mangler det opplysninger om foreldrenes utdanning for nokså mange, særlig for far. For 28 prosent mangler vi opplysninger om fars utdanning, og for 14 prosent om mors utdanning.

Alle tall i det som følger er vektet som følge av ulikheter i frafall. For 2019-undersøkelsen inngår disse kjennemerkene i frafallsvekten: Kjønn, aldersgruppe, høyeste fullført utdanning og registrert familiestørrelse (Støren og Lundgaard, 2020).

3.2. Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

Livskvalitetsundersøkelsene er også landsrepresentative undersøkelser gjennomført av Statistisk sentralbyrå, blant bosatte i aldersgruppen 18 år og eldre. Datainnsamlingsmetoden er basert på web, og gjøres i mars hvert år. I analysen av livskvalitetsundersøkelsene har vi slått sammen utvalgene for 2020, 2021, 2022 og 2023. Nettutvalgene var 17 423 i 2020, 17 493 i 2021, 15 090 i

² Landsdelene er Oslo og Akershus, Hedmark og Oppland, Sør-Østlandet, Agder og Rogaland, Vestlandet, Trøndelag og Nord-Norge.

³ Påbygg til videregående som ikke er å anse som høyskoleutdanning, slik som folkehøyskoler.

2022, og 18 000 i 2023, med en svarprosent på henholdsvis 43,6, 44,0, 38,0 og 45,0 prosent. Se dokumentasjonsnotatene for disse undersøkelsene, for 2020 (Pettersen og Støren, 2020), 2021 (Pettersen og Støren, 2021), 2022 (Pettersen og Engvik, 2022) og 2023 (Grimstad og Støren, 2023).

I analysen har vi valgt ut to aldersgrupper, 18-24 år og 25-40 år. Når aldersgruppen 18-24 år oppgir forskjellige livshendelser (se nedenfor) som skjedde for mer enn fem år siden, innebærer det at hendelsene skjedde mens de var barn eller unge i 18-årsalderen og yngre. Samtidig er dette en svært ung aldersgruppe, som innebærer at mange av konsekvensene som uheldige barndomsopplevelser kan gi ikke alltid vil være synlige. For eksempel er det mange i denne aldersgruppen som ikke har fullført utdanningen ennå, og/eller etablert seg i yrkeslivet. I kapittel 5 vil vi derfor supplere analysen av de unge med aldersgruppen 25-40, som dermed dekker hendelser som har skjedd før fylte 35 år. Antallet intervjuer i alderen 18-24 år var totalt 6 544, mens det var 17 000 i alderen 25-40 år.

På samme måte som for Levekårsundersøkelsen EU-SILC, koples det på en rekke opplysninger basert på informasjon fra registre. Utgavene av Livskvalitetsundersøkelsene som er kilden for denne analysen er utgavene som er oversendt Sikt. Før oversendelsen gjøres det tiltak for å anonymisere filen, og noen opplysninger fjernes (se dokumentasjonsnotatene for flere detaljer).

Indikatorene på sosiale og økonomiske problemer i barndom og tidlig voksen alder

I undersøkelsene er det spurt om 12 forskjellige livshendelser, og når de har hendt: Siste 12 måneder, 1-5 år siden eller mer enn 5 år siden. De følgende livshendelsene inngår:

- Opplevd et samlivsbrudd
- Mistet noen nære i dødsfall
- Hatt alvorlige økonomiske problemer
- Selv vært utsatt for en alvorlig fysisk sykdom eller skade
- Opplevd at en av dine nærmeste har vært alvorlig syk eller blitt utsatt for skade
- Fått eget barn med alvorlig og varig funksjonshemning/sykdom
- Fått omsorgsansvar for pleietrengende i nær familie
- Blitt utsatt for fysisk vold
- Blitt utsatt for trussel om vold
- Blitt tvunget eller forsøkt tvunget til seksuell omgang
- Blitt fornedret eller ydmyket over lengre tid
- Blitt arbeidsledig

Listen er omfattende, og vi har valgt å gjøre noen avgrensninger. Vi har for det første valgt å legge hovedvekten på hendelser som ligger tilbake i tid, som har skjedd for mer enn fem år siden. I denne rapporten er vi først og fremst opptatt av å belyse de langsiktige konsekvensene av de nevnte hendelsene. For å unngå at langsiktige og mer umiddelbare konsekvenser blandes sammen, er de som har opplevd hendelsene flere ganger, både for mer enn fem år siden og seinere enn dette, plassert i kategorien for den nyeste hendelsen. Har en person altså opplevd fysisk vold både for mer enn 5 år siden og de siste 12 måneder, er det den sistnevnte tidsperioden som er utslagsgivende. Betydningen av dette understrekes også av at tilhørigheten til flere av lavinntektsgruppene gjelder situasjonen to år før intervjudtidspunktet (se nedenfor).

For det andre gjøres det en forenkling gjennom konstruksjon av indekser. En korrelasjonsanalyse viser at fire av indikatorene har forholdsvis sterke korrelasjoner innbyrdes: Fysisk vold, trussel om vold, blitt tvunget eller forsøkt tvunget til seksuell omgang, og blitt fornedret eller ydmyket over lengre tid (tall ikke vist). Det virker rimelig å se disse livshendelsene som uttrykk for forskjellige typer vold, og er derfor summert til en indeks for voldshendelser, som varierer mellom 0 og 4. Cronbachs alfa, som måler skalaens interne konsistens, er 0,72 for disse fire typene voldshendelser mer enn 5

år tilbake i tid, i aldersgruppen 25-40 år. En alfa på 0,70 eller høyere regnes ofte som tilfredsstillende. For aldersgruppen 18-24 år er derimot den tilsvarende alfaverdien noe mindre tilfredsstillende, 0,63.

Korrelasjonsanalysen viser også at to av livshendelsene i svært liten grad korrelerer med andre livshendelser, nemlig det å få et varig funksjonshemmet eller sykt barn, og omsorgsansvar for pleietrengende i nær familie. For å gjøre analysen noe enklere, har vi derfor holdt disse hendelsene utenfor. For aldersgruppen 25-40 år er de resterende 10 hendelsene summert i en indeks, som varierer mellom 0 og 10.

For aldersgruppen 18-24 år er flere av livshendelsene lite relevante, spesielt når hendelsene skjedde for mer enn fem år siden. Det gjelder hendelser som samlivsbrudd, arbeidsledighet og alvorlige økonomiske problemer. I det sistnevnte tilfellet er det også tvetydig om spørsmålet gjelder en selv eller husholdningen en er medlem av. I analysen for denne aldersgruppen har vi derfor sett bort fra de nevnte livshendelsene, og ikke laget noen opptelling av det samlede antallet livshendelser, bortsett fra dem som handler om vold.

Lavinntektsgruppene

På samme måte som i analysen av Levekårsundersøkelsen EU-SILC, er de fleste lavinntektsgruppene definert objektivt, på grunnlag av informasjon hentet fra registre. Men i motsetning til EU-SILC, brukes inntektsopplysninger fra 2 år før undersøkelsen ble gjennomført, siden det er de nyeste opplysningene som er tilgjengelige ved tidspunkt for filetablering og publisering. For eksempel vil da opplysninger om mottak av uføretrygd og sosialhjelp i 2023-undersøkelsen referere til tilstanden per 31.12. 2021.

I analysen av de unge voksne, 25-40 år, brukes de følgende gruppene:

Bor i husholdning med lavinntekt (EU60): Her inngår personer som lever i husholdninger med inntekt etter skatt per forbruksenhet under 60 prosent av medianinntekten. Inntektstallene refererer til to år før undersøkelsen. Forbruksvektene er de samme som omtalt tidligere (EU-skalaen).

Tilhører laveste inntektskvartil: Inntektskvartiler innebærer at befolkningen er delt inn i fire like store grupper, avhengig av deres husholdningsinntekt etter skatt per forbruksenhet. Kvartilgrensene er definert på grunnlag av befolkningen som helhet og er hentet fra inntektsstatistikken.

Mottatt sosialhjelp: Intervjupersonen er registrert som mottaker av sosialhjelp per 31.12 to år før undersøkelsen ble gjennomført.

Uføretrygdet: Intervjupersonen er registrert som mottaker av uføretrygd per 31.12 to år før undersøkelsen.

AAP: Intervjupersonen er registrert som mottaker av arbeidsavklaringspenger per 31.12 to år før undersøkelsen.

Arbeidsledig: Intervjupersonen definerer seg selv som arbeidsledig på intervjuetidspunktet.

Enslig forsørger: Tilhører husholdningstypen mor eller far med yngste barn 0-17 år.

Lav utdanning: Har utdanning på grunnskolenivå som høyeste fullførte utdanning. Opplysningene om dette er basert på registerinformasjon to år før intervjuet.

I analysen av aldersgruppen 18-24 år brukes litt andre grupper. Opplysninger om lavinntekt vil i noen grad reflektere inntekten for foreldrehusholdningen i denne gruppa, og derfor ikke fortelle så mye om konsekvensene av forskjellige livshendelser. Vi har derfor valgt et alternativt, mer subjektivt mål på den økonomiske situasjonen, som i større grad reflekterer tilstanden på intervjudidspunktet. Det er også svært få i denne aldersgruppa som mottar uføretrygd eller som er enslige forsørgere. Å ha utdanning på grunnskolenivå som høyeste fullførte utdanning sier heller ikke så mye, siden mange ennå ikke har fullført utdanningen. Isteden har vi her tatt inn et mye brukt mål på utenforskap, nemlig andelen som oppgir at de verken er sysselsatt eller under utdanning, såkalte NEETs (Not in Employment, Education or Training). Vi står da igjen med de følgende lavinntektsgruppene for aldersgruppen 18-24 år:

Synes det er vanskelig å få pengene til å strekke til: Dette er de som har svart at det er vanskelig eller svært vanskelig å få pengene til å strekke til i det daglige, med husholdningens samlede inntekt

Mottatt sosialhjelp: Intervjupersonen er registrert som mottaker av sosialhjelp per 31.12 to år før undersøkelsen ble gjennomført.

AAP: Intervjupersonen er registrert som mottaker av arbeidsavklaringspenger per 31.12 to år før undersøkelsen.

Utenfor arbeid og utdanning: Dette er dem som på intervjudidspunktet rapporterer at de verken er sysselsatt eller under utdanning. De er da enten arbeidsuføre, arbeidsledige, hjemmearbeidende eller på annen måte utenfor arbeid og utdanning.

Bakgrunns- og kontrollvariabler: I enkelte tabeller, og som kontrollvariabler i regresjonsanalysene, inngår utvalgte demografiske og sosiale kjennetegn. Foruten kjønn og alder, gjelder det innvandringsbakgrunn, bosted (fylke) og seksuell orientering. Innvandrere fra Asia, Afrika etc. (se nedenfor) og noen av gruppene med ikke-heterofil seksuell orientering kan også beskrives som lavinntektsgrupper, men i denne analysen brukes disse kjennetegnene i hovedsak som kontrollvariabler.

Innvandrere er definert på samme måte som i analysen av EU-SILC 2019, og det samme skillet gjøres mellom innvandrere fra Asia, Afrika etc. og innvandrere fra EU/EØS etc. I dette tilfellet skiller vi imidlertid også ut norskfødte med innvandrerforeldre som egen gruppe, siden utvalget er såpass stort i Livskvalitetsundersøkelsene. **Fylke** er de elleve fylkene som gjaldt for perioden 2020-2023.

Seksuell orientering er delt inn i fire kategorier: Heterofil, homofil eller lesbisk, bifil og annet. I tillegg kommer en kategori for vet ikke/vil ikke svare.

Alle tall i det som følger er vektet som følge av ulikheter i frafall. For 2020 og 2021-undersøkelsen inngår disse kjennemerke i frafallsvektingen: Kjønn, aldersgruppe og høyeste fullførte utdanning. For 2022 og 2023 er frafallsvektingen mer omfattende, basert på følgende kjennemerker: Kjønn, alder, høyeste fullførte utdanning, personinntekt, familiestørrelse, innvandringsbakgrunn og et kryssledd mellom alder og kjønn.

3.3. Metode

I den første delen av analysen gjør vi bare enkle, beskrivende tabellanalyser, uten å ta hensyn til andre kjennetegn som kan påvirke sammenhengen mellom problemer i barndommen/livsløpet og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper. I den andre delen av analysen gjøres multivariate analyser, der vi ser nærmere på hvordan indikatorene på (for eksempel) barndomsproblemer henger sammen med risikoen for å tilhøre en gitt lavinntektsgruppe, kontrollert for sosiodemografiske påvirkningsfaktorer. Siden tilhørighet til en lavinntektsgruppe er en dikotom utfallsvariabel, benyttes logistisk regresjon som statistisk analysemetode. Analysen er gjennomført med bruk av programmet proc surveylogistic i programpakken SAS. Styrken på sammenhengene måles som oddsrat.

4. Resultater – barndom

4.1. Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019: En oversikt over fordelingen av barndomsproblemer

Vi starter med å se nærmere på hvor mange av dem som tilhører ulike lavinntektsgrupper, som har opplevd barndomsproblemene det er spurt om i Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019 (tabell 4.1).

Personer som i alderen 25-59 år lever i husholdninger med inntekt under lavinntektsgrensen (EU60), har i noe større grad enn befolkningen som helhet opplevd en av de tre formene for materiell deprivasjon i oppveksten. Nesten en av fem (18 prosent) rapporterer at de har opplevd dette ved 14 års alder, sammenlignet med 12 prosent i hele befolkningen. I laveste inntektskvartil er det enda flere, 20 prosent, som har opplevd materiell deprivasjon. De relative forskjellene er større med hensyn på problemer med mat (spiste vanligvis ikke ett måltid med kjøtt, kylling eller fisk om dagen). Mens 10 prosent har opplevd dette av økonomiske årsaker i lavinntektsgruppen (EU60), er det bare 3 prosent som har erfaringer med en slik mangel totalt sett, og 1-2 prosent i de høyeste inntektskvartilene. En annen form for deprivasjon er om barna manglet utstyr til skolen, slik som bøker, skriveutstyr mm. 7 prosent av personer med inntekter under lavinntektsgrensen hadde opplevd en slik mangel av økonomiske årsaker (tall ikke vist), om lag dobbelt så mange som i hele befolkningen (3 prosent). Igjen var det bare 1-2 prosent som hadde opplevd dette i de rikeste kvartilene. Den mest utbredte deprivasjonen var å ikke ha råd til å dra på ferie i minst en uke av året. 17 prosent blant personer i lavinntektshusholdninger hadde slike erfaringer i 14-årsalderen, sammenlignet med 8 prosent blant dem som tilhørte de rikeste husholdningene.

Gruppen som i størst grad har opplevd materiell deprivasjon i barndommen er, ikke overraskende, innvandrere fra land i Asia, Afrika etc. Mer enn en tredjedel i denne gruppa opplevde materiell deprivasjon av økonomiske årsaker i 14-årsalderen, om lag tre ganger så mange som gjennomsnittet i befolkningen. Deprivasjon med hensyn til mat var særlig vanlig. 5 ganger så mange blant innvandrerne som i befolkningen som helhet hadde opplevd å vanligvis ikke spise ett måltid om dagen med kjøtt, kylling eller fisk. Andre grupper med en tydelig overrepresentasjon av personer som har opplevd materiell deprivasjon, er dem som har mottatt sosialhjelp og som er uføretrygdet. En snau fjerdedel av dem som tilhører disse gruppene har erfart dette i 14-årsalderen.

7 prosent av alle i aldersgruppen 25-59 år beskriver den økonomiske situasjonen i husholdningen som dårlig når de var 14 år. Igjen er det innvandrerne fra Asia, Afrika etc. som oftest har opplevd økonomien i oppveksten som dårlig. 21 prosent oppgir dette, dernest følger de som har mottatt sosialhjelp, som er uføretrygdete og som er arbeidsledige, alle med andeler rundt 14-15 prosent.

Bare 4 prosent av dem som hadde far i live og som hadde kontakt med han, opplevde at far var uten inntektsgivende arbeid ved 14-årsalderen. Det er ikke store variasjoner i denne andelen blant de forskjellige gruppene, men sammenlignet med landsgjennomsnittet har om lag dobbelt så mange, 8-10 prosent, opplevd dette blant dem lever i en lavinntektshusholdning (EU60), er i laveste inntektskvartil, er mottakere av sosialhjelp, er uføretrygdete, AAP-mottakere, arbeidsledige og innvandrere fra Asia, Afrika etc.

9 prosent bodde i leid bolig ved 14 års-alderen. Å leie boligen er ikke nødvendigvis uttrykk for en vanskelig barndom, men å leie over lengre tid kan innebære en mer omskiftelig og uforutsigbar tilværelse. Høyere bostabilitet blant barnefamilier som eier boligen, og forskjeller knyttet til nabolaget, bidrar i stor grad til å forklare den positive sammenhengen mellom boligeie og utdanningsutfall (Umblis et al., 2019). Husholdninger som leier går dessuten glipp av de økonomiske fordelene som ofte følger av å eie en bolig, slik som formuesstigning og sikkerhet ved opptak av lån. Personer som i dag tilhører en lavinntektshusholdning, bodde nesten like ofte som

andre i en eid bolig ved 14 års alder. Imidlertid bodde de som i dag har høy inntekt sjeldnere i en leid bolig som barn; andelen var bare en tredjedel av andelen blant dem med lavest inntekt (15 prosent i 1. kvartil sammenlignet med 5 prosent i 4. kvartil). Andre grupper med en relativt høy andel som bodde i leieboliger som barn er innvandrere, både fra Asia, Afrika etc. og fra andre verdensdeler, samt sosialhjelpsmottakere og arbeidsledige.

Vel en av fem bodde ikke med begge foreldrene når de var 14 år. Det er forholdsvis små variasjoner i denne andelen mellom forskjellige grupper. Den høyeste andelen, rundt 30 prosent, finner vi blant sosialhjelpsmottakere og AAP-mottakere. Færrest er det blant dem som tilhører fjerdedelen med høyest inntekt (16 prosent). Ser vi bare på dem som ikke bodde hos enten mor eller far, men med andre voksne, i fosterhjem eller på institusjon, er de relative forskjellene større. Mens åtte prosent av dagens sosialhjelpsmottakere og innvandrere fra Asia, Afrika etc. bodde slik når de var 14 år, er andelen under en halv prosent blant dem som tilhører høyeste inntektskvartil (tall ikke vist).

7 prosent av alle hadde ingen kontakt med minst en av foreldrene når de var 14 år. Dette inkluderer de tilfellene der en eller begge foreldrene var døde. Også ifølge denne indikatoren er det sosialhjelpsmottakerne og innvandrerne fra Asia, Afrika etc. som har vært mest utsatt for vanskelige familieforhold i oppveksten. Henholdsvis 17 og 15 prosent i disse gruppene hadde ingen kontakt med minst en av foreldrene.

Tabell 4.1 Forskjellige problemer ved 14-årsalder hos ulike grupper i alderen 25-59 år. Prosent. 2019

	Materiell deprivasjon	Manglet mat	Dårlig økonomi	Far uten arbeid	Leide boligen	Bodde ikke med begge foreldrene	Uten kontakt minst en forelder	Alle (antall) ¹
Lavinntekt EU60	20	10	14	8	12	25	12	8 (226)
Inntektskvartiler								
1	20	7	12	8	15	26	10	20 (603)
2	13	3	8	5	10	25	9	24 (791)
3	8	1	6	3	7	18	5	26 (933)
4	10	2	5	3	5	16	4	31 (1 172)
Mottatt sosialhjelp	23	12	15	10	18	31	17	4 (100)
Uføretrygdet	22	5	15	9	13	25	10	7 (209)
AAP	17	5	9	8	13	29	10	6 (178)
Langtids arbeidsledig	19	5	14	8	19	26	7	3 (77)
Enslig forsørger	14	5	11	7	8	26	11	6 (188)
Innvandrere fra Asia, Afrika etc.	35	16	21	10	25	24	15	9 (273)
Innvandrere fra EU/EØS etc.	18	5	7	4	17	17	6	9 (276)
Alle 25-59 år (antall)	12 (384)	3 (95)	7 (243)	4 (127)	9 (264)	21 (665)	7 (222)	3 499

¹Antallet som svarte varierer noe fra spørsmål til spørsmål.

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019

4.2. Hvilke problemer er sterkest knyttet til lavinntekt?

I tabell 4.2 snur vi perspektivet, her tar vi utgangspunkt i de forskjellige barndomsproblemene, og ser nærmere på i hvilken grad problemene er forbundet med tilhørighet til lavinntektsgrupper som voksen. Her tar vi også i bruk indeksen for barndomsproblemer. 6 prosent av utvalget hadde opplevd minst tre problemer, og 12 prosent hadde opplevd to eller flere. I tabellen har vi også skilt ut dem som ikke bodde med en eller begge foreldrene, men sammen med andre voksne i privat hjem eller på fosterhjem, eller på institusjon som barnehjem. Dette er en liten gruppe (60 personer), men skiller seg på vesentlige måter fra andre barn som ikke bodde med begge foreldrene.

De to problemene som i størst grad «predikerer» tilhørighet til en lavinntektsgruppe som voksen, er å mangle mat av økonomiske årsaker (spiste vanligvis ikke ett måltid med kjøtt, kylling eller fisk om dagen) og å bo med andre voksne enn foreldrene. Nesten tre av ti blant dem som manglet mat hadde en husholdningsinntekt som var under 60 prosent av medianen i 2019, mer enn tre ganger så mange som blant alle i alderen 25-59 år. Nesten fire ganger så mange mottar sosialhjelp som voksen, sammenlignet med befolkningen som helhet. Å ha manglet mat i oppveksten er også knyttet til en viss overhyppighet av å stå utenfor arbeidslivet av helserelaterte årsaker (ufør, AAP) og å være arbeidsledig, men her er utslagene langt svakere. Det samme gjelder status som enslig forsørger. Å ha bodd med andre voksne enn foreldrene er både forbundet med en relativt høy risiko for å ha inntekt i laveste kvartil som voksen, og å motta sosialhjelp. I tillegg er dette gruppen som har høyest risiko for å være ufør og motta AAP. Som vi ser, skiller denne gruppen seg vesentlig fra andre som ikke har bodd sammen med begge foreldrene. Som helhet er de som ikke bodde med begge foreldrene nokså nær befolkningsgjennomsnittet.

Vi ser ellers at de fleste barndomsproblemene er forbundet med noe større risiko for å tilhøre en eller flere lavinntektsgrupper som voksen, men at forskjellene ofte er små. Gjennomgående ser barndomsproblemene i beskjeden grad ut til å øke risikoen for arbeidsledighet, mottak av AAP og å være enslig forsørger. Uslagene er tydeligst for gruppen med inntekt under 60 prosent av medianen, for personer med inntekt i laveste kvartil og personer som har mottatt sosialhjelp. Ser vi bare på dem som har opplevd minst tre problemer, er andelene som tilhører ulike lavinntektsgrupper om lag fordoblet for nesten alle grupper.

Innvandrere og norskfødte fra Afrika, Asia etc. er ikke vist i tabell 4.2. Det kan nevnes at de utgjør om lag en tredjedel av dem som har opplevd minst tre problemer i barndommen. Blant dem som har opplevd matmangel utgjør de hele 45 prosent. De er også sterkt overrepresentert blant personer som har bodd med andre voksne enn foreldrene (36 prosent).

Tabell 4.2 Andel med forskjellige problemer ved 14-årsalder, som tilhører ulike lavinntektsgrupper som voksne (alder 25-59 år). Prosent. 2019

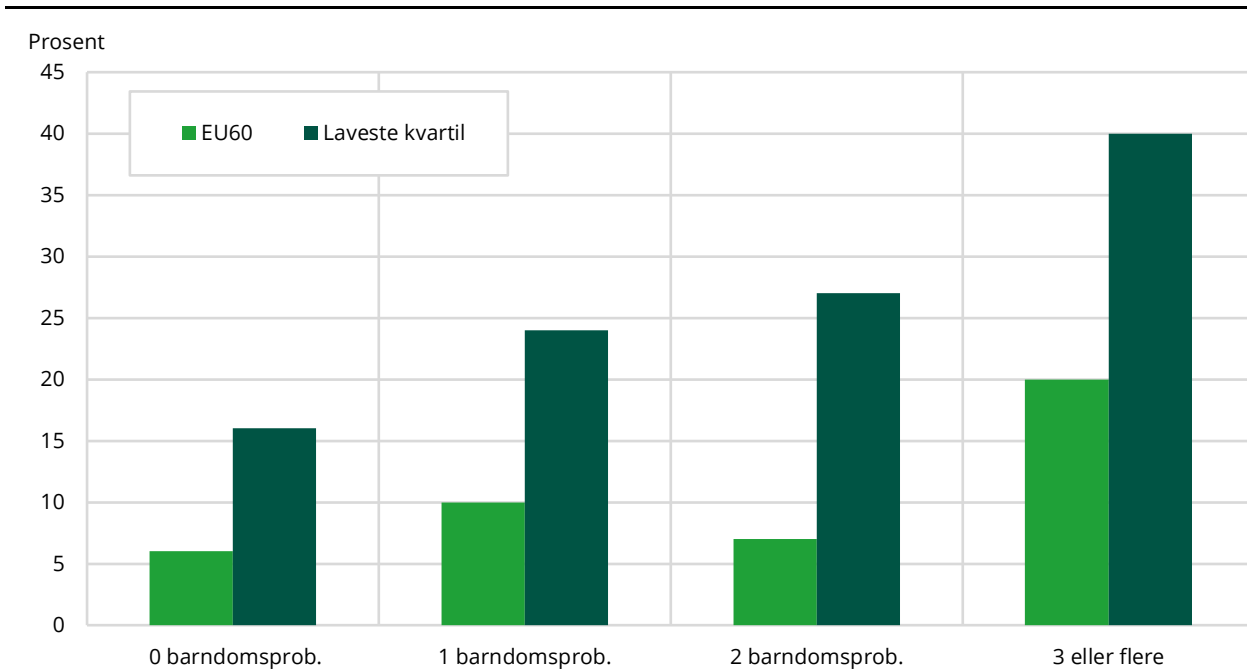
Barndomsproblemer	Lavinntektsgrupper							
	Lavinntekt EU60	Laveste inntekts-kvartil	Mottatt sosialhjelp	Ufør	AAP	Arbeidsledig	Enslig forsørger	Alle (antall) ¹
Materiell deprivasjon	13	32	7	12	8	4	6	12 (384)
Manglet mat	26	43	15	10	9	5	10	3 (95)
Dårlig økonomi	15	32	8	13	7	5	8	7 (243)
Far uten arbeid	14	33	8	13	10	5	9	4 (127)
Leide boligen	11	34	8	10	9	6	6	9 (264)
Bodde ikke med begge foreldre -med andre voksne, i fosterhjem/-institusjon	9	25	6	8	8	3	7	21 (665)
Uten kontakt minst en forelder	15	43	15	16	16	4	7	2 (60)
Minst tre problemer i 14-årsalder	13	30	9	10	8	3	9	7 (222)
Minst tre problemer i 14-årsalder	20	40	10	13	9	6	11	6 (183)
Alle 25-59 år (antall)	8 (226)	20 (603)	4 (100)	7 (209)	6 (178)	3 (77)	6 (188)	3 499

¹Antallet som svarte varierer noe fra spørsmål til spørsmål.

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019

Figur 4.1 viser hvordan to indikatorer på lav inntekt som voksen samvarierer med indeksen for barndomsproblemer. Andelen med inntekt under 60 prosent av medianen (EU60) stiger fra 8 prosent blant dem som ikke hadde noen barndomsbelastninger til 21 prosent blant dem som hadde minst tre. Andelen med inntekt i laveste kvartil stiger tilsvarende fra 16 til 40 prosent. Mens den sistnevnte indikatoren viser en jevnt stigende tendens med et økende antall problemer, er det forskjellen mellom å ha minst 3 problemer eller færre enn dette som slår ut for EU60.

Figur 4.1 Andel med lavinntekt (EU60) og i laveste inntektskvartil, etter antall problemer ved 14-årsalder, 2019. 25-59 år. Prosent

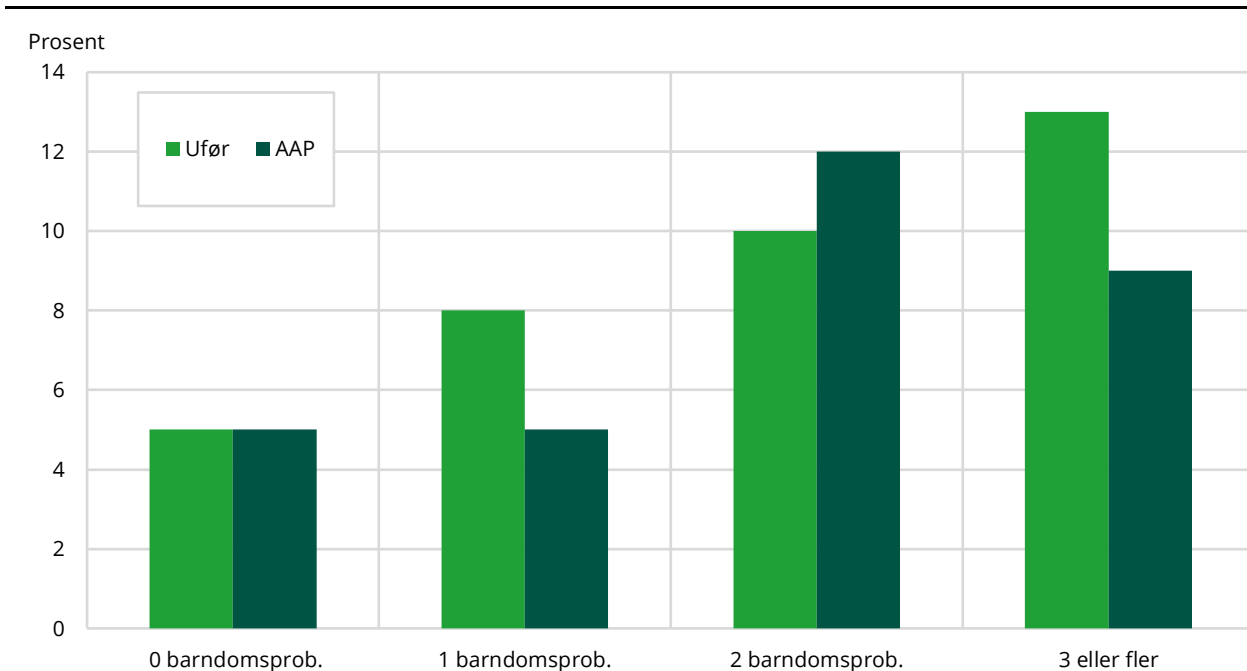

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019

Mottak av sosialhjelp er ikke vist i figuren. Her er det ikke en jevn stigning med økende antall problemer, men de som har opplevd minst tre problemer skiller seg ut. Mens to prosent av dem som ikke har opplevd noen problemer mottok sosialhjelp, var andelen blant dem som hadde opplevd minst tre problemer over 10 prosent.

Når det gjelder de mer helserelaterte problemene, målt gjennom uførepensjon og AAP, viser resultatene at mottak av uføretrygd stiger jevnt med antallet problemer ved 14-årsalder (figur 4.2). Mottak av AAP viser ikke det samme trappetrinns mønsteret, her ser det ut til at skillet går mellom dem som har opplevd minst to problemer og de øvrige.

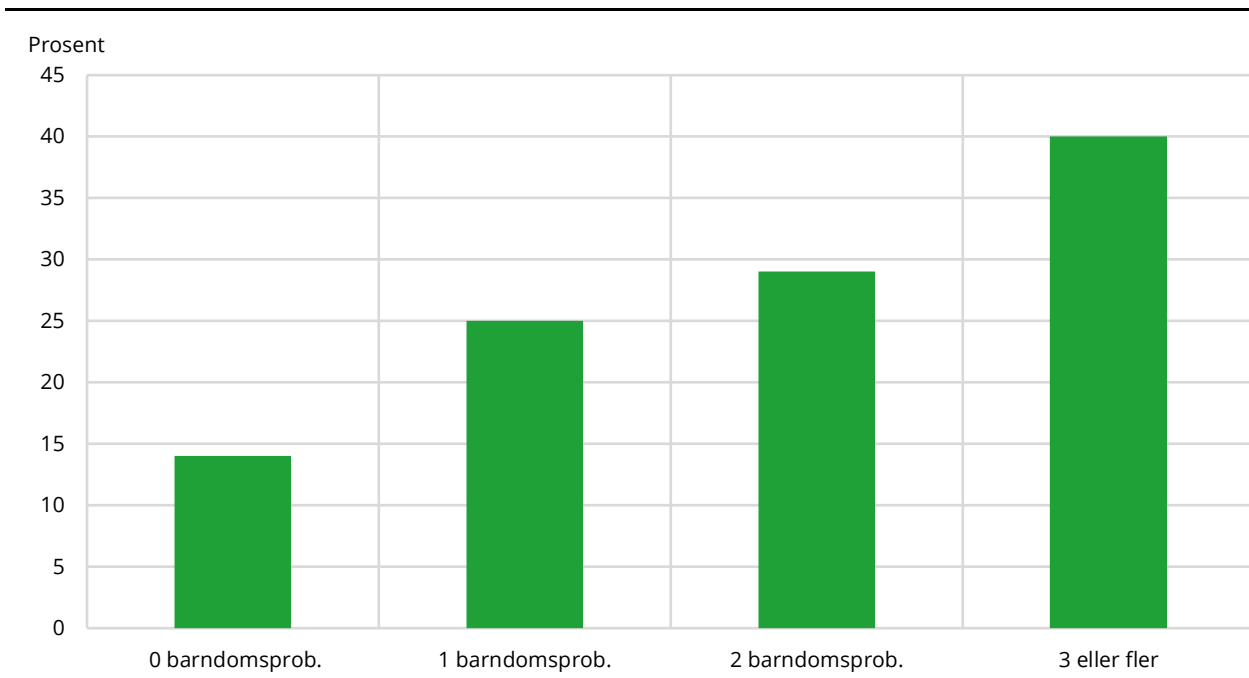
Figur 4.2 Andel uføretrygdde og andel på AAP, etter antall problemer ved 14-årsalder. 2019. 25-59 år. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019

Det er grunn til å tro at noe av sammenhengen mellom barndomsproblemer og seinere risiko for å tilhøre en lavinntektsgruppe, formidles gjennom hvilket utdanningsnivå som oppnås. Personer med lav utdanning har en langt høyere risiko enn andre for å tilhøre forskjellige lavinntektsgrupper. Det er en klar sammenheng mellom problemene ved 14-års alder og andelen som har grunnskole som høyeste utdanning. Andelen stiger jevnt med et økende antall problemer, fra 14 prosent blant dem med ingen problemer til 40 prosent blant dem som har opplevd tre eller flere (figur 4.3).

Figur 4.3 Andel med grunnskole som høyeste utdanning, etter antall problemer ved 14-årsalder, 2019. 25-59 år. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019

4.3. Multivariat analyse av Levekårsundersøkelsen

Vi skal nå gå over til en analyse der vi tar hensyn til at de som har opplevd forskjellige barndomsproblemer kan skille seg ut ved å ha en annen demografisk «profil» enn de som ikke har opplevd dette. Ikke minst har vi sett at de som har innvandret fra land i Asia, Afrika etc. i større grad enn andre har hatt en vanskelig barndom. Samtidig er dette et eksempel på en gruppe med betydelige problemer på arbeidsmarkedet og større risiko for lavinntekt, som etter alt å dømme har sammenheng med at mange av dem er flyktninger til Norge, og at de har problemer som skyldes utfordringer med språk og lav utdanning i et kompetansekrevende arbeidsmarked. Består forskjellene mellom personer med negative barndomsopplevelser og øvrig befolkning, når vi tar hensyn til andelen innvandrere, og til alderssammensetning, kjønn og bosted?

Tabell 4.3 viser resultatet av en serie av logistiske regresjonsanalyser, der sammenhengen mellom indeksen for problemer ved 14-års alder og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper som voksen er undersøkt. Sammenhengene er vist gjennom oddsrater (odds ratio eller oddsforhold), og er kontrollert for forskjeller i alder, kjønn, bosted (landsdel)⁴ og innvandringsstatus.⁵ Vi ser det samme mønsteret som i tabell 4.2, at oddsen for å tilhøre en lavinntektsgruppe er om lag fordoblet for dem som har opplevd minst tre barndomsproblemer, sammenlignet med personer som ikke har vært utsatt for noen slike problemer. For to av gruppene: arbeidsledige og enslige forsørgere, er

⁴ Et mulig problem med å kontrollere for bosted, er at det kan være forskjeller i flyttemønstre som en konsekvens av å tilhøre en lavinntektsgruppe versus andre inntektsgrupper. Resultatene er imidlertid svært like også når bosted holdes utenfor analysen.

⁵ Analysene er frafallsvektet. Det benyttes regulære (ikke robuste) standardfeil ved signifikanstesting.

imidlertid ikke forskjellene statistisk signifikante. For en annen gruppe, de uføretrygdde, framtrer forskjellene nå som betydelig større enn det som framgikk av tabell 4.2. Oddsen for å være uføretrygdet er snaut fire ganger så høy blant dem som har opplevd tre eller flere problemer i barndommen, sammenlignet med oddsen for personer uten problemer.

Tabell 4.3 Sammenhengen mellom antall problemer ved 14-årsalder og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper som voksen (alder 25-59 år). Oddsreter i en logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, landsdel og innvandringsstatus. 2019

Antall problemer ved 14-års alder	Lavinntektsgrupper							
	Lavinntekt EU60	Laveste inntektskvartil	Mottatt sosialhjelp	Uføretrygd	AAP	Arbeidsledig	Enslig forsørger	Utdanning grunnskole
0	1	1	1	1	1	1	1	1
1	1,33	1,54**	2,42**	1,90**	1,21	1,63	1,18	2,21**
2	0,71	1,52*	0,94	2,00*	2,73**	1,60	0,63	2,47**
3+	1,83*	2,30**	2,31*	3,87**	2,01*	1,92	1,74	3,89**
Antall som svarte	3 307	3 371	3 371	3 371	3 371	3 371	3 371	3 271

*Signifikant på 5 prosent nivå, **Signifikant på 1 prosent nivå.

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019

Det samme gjelder oddsen for ikke å ha utdanning utover grunnskole, der ser vi det samme mønsteret. Her bekrefter altså den multivariate analysen inntrykket fra figur 4.3.

Er det først og fremst resultatene for innvandrere som ligger til grunn for disse funnene? Hva skjer hvis vi holder innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre utenfor analysen? Det innebærer ikke store forskjeller, viser det seg, men jevnt over blir sammenhengen mellom barndoms-erfaringene og tilhørigheten til lavinntektsgrupper noe sterkere (tall ikke vist). For en av lavinntektsgruppene er det snakk om en betydelig forskjell. Blant arbeidsledige er utslagene atskillig sterkere for dem ikke har innvandret (den øvrige befolkningen) enn blant innvandrerne og de norskfødte med innvandrerforeldre. Oddsrate for arbeidsledighet er hele 4,5 blant dem med minst tre barndomsproblemer, sammenlignet med personer uten slike problemer. Det er vanskelig å si hva dette skyldes, men de som har erfaringer med barndomsproblemer i befolkningen uten innvandrerbakgrunn er kanskje en mer selektert gruppe enn de som har opplevd dette i landet de innvandret fra. Det kan være mindre vanlig i Norge enn i mange andre land å ha hatt en problemfylt og fattig barndom. Antakelig er det også slik at arbeidsledigheten blant innvandrerne i stor grad styres av særegne «innvandrerfaktorer», slik som språkproblemer og diskriminering.

Et annet spørsmål er hva foreldrenes sosioøkonomiske status betyr. Det er sannsynlig at foreldrenes status både påvirker den økonomiske situasjonen og familiesituasjonen for barna, og hvordan det går med barna seinere i livsløpet. Høy inntekt og utdanning blant foreldrene kan for eksempel gi mer stimulans og motivasjon for selv å ta høyere utdanning. Materialet fra Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019 gir ikke inntektsopplysninger, men inneholder både registeropplysninger og spørsmål om foreldrenes utdanningsnivå. Som tidligere nevnt, mangler likevel data om utdanningsnivået for en del av foreldrene. Vi har gjort en analyse der det kontrolleres for både fars og mors utdanning i tre nivåer, fra lav til høy, og i tillegg inkludert manglende opplysninger som egen kategori. Resultatene viser at det framfor alt er sammenhengen mellom barndomsproblemer og eget utdanningsnivå som svekkes, ved kontroll for foreldrenes utdanning (tabell 4.4.). Sammenhengen med uføretrygd og sosialhjelp reduseres også noe. Fortsatt er det likevel slik at blant dem som har opplevd minst tre barndomsproblemer, er oddsen for å ha lav inntekt, motta uføretrygd eller ha lav utdanning, 2-3 ganger så høy som blant dem som ikke har opplevd dette.

Tabell 4.4 Sammenhengen mellom antall problemer ved 14-årsalder og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper som voksen (alder 25-59 år). Oddsratene i en logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, landsdel, innvandringsstatus og far og mors utdanning. 2019

Antall problemer ved 14-års alder	Lavinntektsgrupper						
	Lavinntekt EU60	Laveste inntekts-kvartil	Mottatt sosialhjelp	Uføretrygd	AAP	Arbeidsledig	Enslig forsørger
0	1	1	1	1	1	1	1
1	1,28	1,50**	2,06**	1,73**	1,16	1,59	1,16
2	0,70	1,50*	0,76	1,77	2,55**	1,54	0,61
3+	1,76*	2,24**	1,78	3,30**	1,79	1,84	1,64
Antall som svarte	3 307	3 371	3 371	3 371	3 371	3 371	3 271

*Signifikant på 5 prosent nivå, **Signifikant på 1 prosent nivå.

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019

Hva skjer når vi tar hensyn til eget utdanningsnivå? Hvor mye av sammenhengen mellom barndomsproblemer og risiko for å tilhøre en lavinntektsgruppe formidles gjennom utdanning? Barndomsproblemer kan både påvirke (i den grad det er snakk om kausale sammenhenger) risikoen for å tilhøre en lavinntektsgruppe direkte, og indirekte ved å påvirke hvor godt den enkelte gjør det i utdanningssystemet. Dette er tema for tabell 4.5, der det kontrolleres for eget utdanningsnivå, målt i fire kategorier: Grunnskole, videregående, lavere universitets-/høgskoleutdanning og høyere universitets-/høgskoleutdanning. Gjennomgående svekkes sammenhengene betydelig, særlig blant dem som har opplevd minst tre problemer (jf. tabell 4.3). Samvariasjonen med risikoen for å ha inntekt under lavinntektsgrensen er ikke lenger statistisk signifikant, det gjelder også mottak av sosialhjelp og AAP. Men fortsatt er sammenhengen med uføretrygd sterk, og klart signifikant. Det er også en signifikant, men forholdsvis svak sammenheng mellom å ha opplevd mange barndomsproblemer og bo i en husholdning med inntekt i laveste kvartil. Så selv om utdanningsnivået ser ut til å bety en del, forklarer det langt fra alt.

Tabell 4.5 Sammenhengen mellom antall problemer ved 14-årsalder og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper som voksen (alder 25-59 år). Oddsratene i en logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, landsdel, innvandringsstatus, og egen utdanning. 2019

Antall problemer ved 14-års alder	Lavinntektsgrupper						
	Lavinntekt EU60	Laveste inntekts-kvartil	Mottatt sosialhjelp	Uføretrygd	AAP	Arbeidsledig	Enslig forsørger
0	1	1	1	1	1	1	1
1	1,26	1,37*	2,39**	1,49*	1,10	1,83	1,07
2	0,46*	1,30	0,81	1,25	2,42**	1,83	0,58
3+	1,33	1,56*	1,63	3,04**	1,54	1,96	1,37
Antall som svarte	3 209	3 271	3 271	3 271	3 271	3 271	3 271

*Signifikant på 5 prosent nivå, **Signifikant på 1 prosent nivå.

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019

Til slutt i dette avsnittet skal vi se nærmere på hvilke av barndomsproblemer som har sterkest sammenheng med tilhørighet til lavinntektsgrupper, kontrollert for de demografiske variablene (alder, kjønn, landsdel og innvandringsstatus). Barndomsproblemer tas inn i analysen hver for seg. Vi kontrollerer med andre ikke for de andre barndomsproblemer, når vi for eksempel studerer sammenhengen mellom å ha manglet mat i barndommen og tilhøre husholdninger med inntekt i laveste kvartil seinere i livsløpet. Begrunnelsen for dette er at vi ikke vet hvordan de forskjellige problemene påvirker hverandre innbyrdes. Ved å kontrollere for alle problemene samtidig, er det fare for at vi «kontroller bort» viktige sammenhenger. Denne tilnærmingen er ikke uvanlig i forskningslitteraturen, se blant annet Heggebø et al. (2020).

Resultatene av analysen for de enkelte barndomsproblemene er vist i tabell 4.6. Det første resultatet som peker seg ut, er at det er en sammenheng mellom å mangle utdanning utover grunnskole og samtlige av barndomsproblemene vi ser på her. Oddsraten er særlig høy hvis man manglet utstyr til skolen ved 14-årsalder, og hvis man ikke hadde kontakt med minst en forelder. Vi ser også at det å ha bodd med andre voksne enn foreldrene, i fosterhjem eller institusjon, er forbundet med svært høye odds for å ha mottatt sosialhjelp og arbeidsavklaringspenger. Det er også en klar overhyppighet av personer som mottar uføretrygd og har lav utdanning i denne gruppa. Det er imidlertid bare sammenhengen med arbeidsavklaringspenger som er statistisk signifikant. At såpass få av sammenhengene er signifikante, må ses i lys av at det er et lite antall observasjoner som inngår i denne gruppa. Mønsteret er i tråd med annen forskning som har vist at barn på barnevernsinstitusjon seinere i livsløpet, som 18-20-åringer, relativt ofte mottar AAP eller uføretrygd. Andelen som mottar dette, er også høyere enn gjennomsnittet blant dem som er i fosterhjem eller får andre tiltak fra barnevernet. Se referanser gjengitt i Hammersland og Barstad (2022).

Et annet tydelig funn er at risikoen for uføretrygd er signifikant høyere ved oppvekst i hjem med dårlig økonomi, og der far var uten arbeid. Det kan indikere, slik tidligere forskning også har vist, at uføretrygd og utenforskap i noen grad går i arv mellom generasjonene (se kapittel 2). At far var uten arbeid henger også sammen med seinere mottak av AAP, med husholdningsinntekt i laveste kvartil og med utdanning på grunnskolenivå. Dårlig økonomi i barndomshjemmet er, foruten uføretrygd, også forbundet med mottak av sosialhjelp, inntekt i laveste kvartil og et lavt utdanningsnivå.

Tabell 4.6 Sammenhengen mellom ulike problemer ved 14-årsalder og tilhørighet til forskjellige lavinntektsgrupper som voksen (alder 25-59 år). Oddsratene i en logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, innvandringsstatus og landsdel. 2019. prosent

	Lavinntektsgrupper							
	Lavinntekt EU60	Laveste inntekts- kvartil	Mottatt sosialhjelp	Uføre- trygd	AAP	Arbeids- ledig	Enslig forsørger	Utdanning grunnskole
Barndomsproblemer								
Manglet mat ¹	2,26*	2,06**	1,85	2,16	1,36	0,71	1,35	2,39**
Manglet utstyr skole ¹	1,78	2,01*	1,85	2,39	1,24	0,59	0,91	3,50**
Manglet ferie ¹	1,16	1,58**	0,91	2,24**	1,28	1,08	0,80	1,96**
Dårlig økonomi ²	1,51	1,52*	1,95*	2,99**	1,28	1,49	1,20	2,31**
Far uten arbeid ³	1,52	1,74*	1,96	3,15**	1,97*	1,65	1,58	2,42**
Leide boligen ⁴	0,87	1,47*	1,40	1,79*	1,57	1,44	0,64	2,25**
Bodde med bare en av foreldrene ⁵	1,20	1,27	1,67	1,41	1,80*	1,80	1,1 ⁷	2,15**
-med andre voksne, i fosterhjem/-institusjon ⁵	0,66	1,54	4,74	2,66	5,15**	1,14	..	2,43
Uten kontakt minst en forelder ⁶	2,52	1,53	4,65**	1,55	1,75	1,04	0.70	3,87**
Antall som svarte	3 058	3 116	3 116	3 116	3 116	3 116	3 116	3 027

*Signifikant på 5 prosent nivå, **Signifikant på 1 prosent nivå.

¹Referansekategori: Manglet ikke dette godet, av økonomiske årsaker, ²Referansekategori: moderat dårlig eller god økonomi,

³Referansekategori: Far hadde inntektsgivende arbeid, ⁴Eide boligen, ⁵Referansekategori: Bodde med begge foreldrene, ⁶Referansekategori: Kontakt med begge foreldre, ⁷Estimatet omfatter her både de som bodde sammen med bare en av foreldrene, og de som bodde med andre voksne.

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019.

Rettet 26.09.2024, kl. 09.15.

Å leie boligen har signifikant betydning for tre utfall: Inntekt i laveste kvartil, mottak av uføretrygd, samt mangle utdanning utover grunnskole. Sammenhengen med utdanning er tydeligst. Det er i tråd med funnene i annen forskning, om en positiv sammenheng mellom boligeie og utdanningsresultater (Umblijs et al., 2019). Å bo sammen med bare en av foreldrene i 14-årsalderen er forbundet med en signifikant høyere odds for å være mottaker av AAP, og for ikke å ha utdanning utover grunnskole. Det siste funnet er i samsvar med den såkalte «skilsmissestraffen» (divorce penalty) for barn i utdanningssystemet; skilsmissebarn tar sjeldnere enn andre barn høyere utdanning som voksne (Guetto et al., 2022). Det er gjort lignende funn i norsk sammenheng (Steele et al., 2009). Å mangle kontakt med minst en av foreldrene i barndommen er sterkt forbundet med

et lavt utdanningsnivå, og innebærer i tillegg høyere risiko for å være sosialhjelpsmottaker i voksen alder.

Estimatene for arbeidsledighet endrer seg når vi holder innvanderne utenfor analysen, slik vi også så i analysen av indeksen for barndomsproblemer. Sammenhengene blir gjennomgående sterkere, men bare en av dem er statistisk signifikant. Når vi holder innvanderne utenfor, er leie av boligen ved 14 års alder forbundet med høyere risiko for å være arbeidsledig som voksen (tall ikke vist).

Det kan nevnes at når vi kontrollerer for samtlige barndomsproblemer i samme analyse, er flere av oddsratene fortsatt statistisk signifikante. Også i en slik analyse er for eksempel mottak av uføretrygd signifikant høyere ved oppvekst i hjem med dårlig økonomi, og der far var uten arbeid. Sammenhengen mellom leie av bolig ved 14-års alder og et lavt utdanningsnivå består også, det samme gjør sammenhengen mellom lav utdanning og å bo sammen med bare en av foreldrene. De nevnte sammenhengene er fortsatt signifikante ved kontroll for far og mors utdanning (tall ikke vist).

4.4. Barndomsproblemer i Livskvalitetsundersøkelsene

Vi skal nå gå over til å se hvordan erfaringer med livshendelser blant unge i alderen 18-24 år, hendelser som er rapportert å ha skjedd for mer enn fem år siden, er forbundet med tilhørighet til lavinntektsgrupper (tabell 4.7). Spørsmål om slike erfaringer er stilt i Livskvalitetsundersøkelsene, som vist i kapittel 3.2. Vi har valgt ut livshendelsene som er mest relevante for denne aldersgruppen: Fysisk problem (selv vært utsatt for en alvorlig fysisk sykdom eller skade), sykdom hos nære (opplevd at en av dine nærmeste har vært alvorlig syk eller blitt utsatt for skade), dødsfall hos nære (mistet noen nære i dødsfall), trussel vold (blitt utsatt for trussel om vold), fysisk vold (blitt utsatt for fysisk vold), psykisk vold (blitt fornedt eller ydmyket over lengre tid) og endelig seksuell vold (blitt tvunget eller forsøkt tvunget til seksuell omgang).

Gitt at rapporteringen er korrekt, er dette hendelser som har skjedd i 18-årsalderen eller tidligere. Den vanligste livshendelsen er, som forventet, å ha opplevd dødsfall blant noen nære. Rundt en av fem har opplevd dette. En av ti har opplevd at en av de nærmeste har vært alvorlig syk eller blitt utsatt for skade, mens 6 prosent har selv vært utsatt for en alvorlig sykdom eller skade. Blant voldshendelsene, er det mest vanlig å ha opplevd psykisk vold. Nesten en av ti, 9 prosent, har opplevd dette i 18-årsalderen eller tidligere. 5-6 prosent har erfaringer med hver av de andre voldsformene.

Som redegjort for i kapitlet om data og metode, bruker vi delvis andre utfall enn de som har vært anvendt tidligere i denne rapporten. Mottak av sosialhjelp og av arbeidsavklaringspenger inngår, og i tillegg ser vi på andelen som er utenfor arbeid og utdanning, og på gruppen som oppgir at det er vanskelig å få pengene til å strekke til i det daglige med husholdningens inntekt.

Tabell 4.7 Andel som har opplevd livshendelser for mer enn fem år siden, som nå har økonomiske vansker eller tilhører ulike lavinntektsgrupper. 18-24 år. Prosent. 2020-2023

Hendelser 5+ år siden	Økonomiske vansker og lavinntektsgrupper				Alle 18-24 år (antall) ¹
	Vanskelig å få pengene til å strekke til	Mottatt sosialhjelp	AAP	Utenfor arbeid og utdanning	
Fysisk problem	14	6	6	16	6 (237)
Sykdom hos nære	8	3	3	12	10 (431)
Dødsfall hos nære	11	4	4	12	20 (1 588)
Trussel vold	17	10	10	19	6 (231)
Fysisk vold	17	7	10	22	6 (234)
Psykisk vold	14	7	7	15	9 (349)
Seksuell vold	23	11	14	24	5 (165)
Alle 18-24 år (antall)	11 (654)	3 (157)	3 (145)	11 (599)	6 456

¹Antallet varierer noe fra spørsmål til spørsmål.

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

Egne helseproblemer tilbake i tid øker som ventet risikoen noe for seinere utenforskap og for mottak av arbeidsavklaringspenger og sosialhjelp. Verken sykdom eller dødsfall blant nærstående ser ut til å ha noe å si for tilhørighet til en lavinntektsgruppe. Derimot er det tydelige forbindelseslinjer til erfaringer med vold i barndommen. De relative forskjellene er størst for mottak av arbeidsavklaringspenger og sosialhjelp. 2-4 ganger så mange er mottakere av sosialhjelp eller arbeidsavklaringspenger blant dem som har vært utsatt for en av voldsformene, sammenlignet med personer som ikke har opplevd dette. Blant dem som har vært utsatt for seksuelle overgrep, mottar så mange som 14 prosent arbeidsavklaringspenger, en svært høy andel i denne unge aldersgruppen. Det tyder på en betydelig risiko for uførepensjonering på lengre sikt. Mange i denne gruppa står også utenfor arbeid og utdanning, om lag en av fire, mens andelen er vel en av ti i befolkningen som helhet i samme alder. Også erfaringer med de andre voldsformene er forbundet med høyere risiko for seinere utenforskap, særlig fysisk vold og trussel om vold.

Tabell 4.8 viser mønsteret når vi teller opp antallet voldsformer som den enkelte har erfaring med i barndom og ungdom, og hvordan disse predikerer utfall knyttet til lavinntektsgrupper i alderen 18-24 år. Det er i alt 16 prosent av de unge som har opplevd én eller flere voldsformer. Men bare to prosent har erfaringer med tre-fire, og seks prosent to eller flere.

Vi ser at det å ha vært utsatt for bare en voldsform øker sjansene for negative utfall. Blant 18-24-åringene er det bare 2 prosent av dem som ikke har erfart vold som mottar AAP, sammenlignet med 8 prosent blant dem som har opplevd en form for vold. Blant dem som har opplevd 3-4 former for vold, er det 13 prosent som mottar AAP. De relative forskjellene knyttet til å være sosialhjelpsmottaker, og å stå utenfor arbeid og utdanningssystem, er også betydelige. Andelen som står utenfor, øker fra 10 prosent blant dem med ingen voldserfaringer til 22 prosent blant personer som har opplevd tre eller fire voldsformer. Andelen som oppgir at det er vanskelig å få pengene til å strekke til i det daglige øker også med antallet voldsformer. Det er imidlertid forskjellen mellom ingen erfaring og erfaring med minst en voldsform som betyr mest.

Tabell 4.8 Økonomiske vansker og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, etter Indeks for voldstyper. 2020-2023. Prosent. 18-24 år

Hendelser 5+ år siden	Økonomiske vansker og lavinntektsgrupper				Alle 18-24 år (antall)
	Vanskelig å få pengene til å strekke til	Mottatt sosialhjelp	AAP	Utenfor arbeid og utdanning	
Ingen voldshendelser	10	3	2	10	84 (5 447)
1 type vold	16	7	8	17	10 (625)
2 typer vold	17	5	10	20	4 (225)
3-4 typer vold	18	11	13	22	2 (151)
Alle 18-24 år (antall)	11 (650)	3 (155)	3 (144)	11 (594)	6 448

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

4.5. Multivariat analyse av Livskvalitetsundersøkelsene

På samme måte som i analysen av Levekårsundersøkelsen EU-SILC, skal vi nå se om konklusjonene holder seg når vi tar hensyn til forskjeller i befolkningssammensetning mellom dem som har opplevd og ikke opplevd barndomsproblemer. I denne analysen kontrollerer vi for alder, kjønn, bosted (fylke⁶), seksuell orientering og innvandringsstatus.

I tabell 4.9 tar vi først for oss indeksen for voldshendelser. På tross av at en del av gruppene består av få personer, bekrefter analysen blant de unge at erfaringer med vold i barndommen innebærer

⁶ Vi bruker her fylke istedenfor landsdel, siden fylke gir et mer detaljert og utfyllende bilde av bosted. I EU-SILC 2019-filen var ikke fylke tilgjengelig som kontrollvariabel.

en økning av seinere risiko for utenforskap, mottak av sosialhjelp og arbeidsavklaringspenger. I noen grad øker også risikoen for økonomiske problemer, men her er det bare forskjellen mellom å ha opplevd minst en type vold og ingen som er statistisk signifikant. Oddsene for å motta arbeidsavklaringspenger er hele 4.6 ganger høyere blant dem som har erfaringer med 3-4 voldsformer, sammenlignet med oddsene blant personer uten noen voldserfaring. Å motta sosialhjelp er også langt mer vanlig i denne gruppa. Likeledes er oddsene for å stå utenfor arbeid og utdanning høyere blant personer med voldserfaringer i barndommen, men hovedforskjellen går mellom dem som har opplevd minst en form for vold og de som ikke har opplevd noen. Sammenhengen mellom vold og mottak av AAP er den som tydeligst har form av trappetrinn, med en klart økende risiko med et stigende antall voldstyper.

Tabell 4.9 Sammenhengen mellom antallet former for vold en person har vært utsatt for 5+ år siden, og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, 18-24 år. Oddsreter i logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, fylke, innvandringsstatus og seksuell orientering. 2020-2023

Antall former for vold	Vanskelig å få pengene til å strekke til	Mottatt sosialhjelp	AAP	Utenfor arbeid og utdanning
0	1	1	1	1
1	1,56**	2,60**	2,95**	1,73**
2	1,43	1,59	4,02**	1,97**
3-4	1,45	3,64**	4,62**	2,10**
Antall som svarte	6 448	6 463	6 463	6 544

*Signifikant på 5 prosent nivå, **Signifikant på 1 prosent nivå.

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

Indeksen over antallet voldsformer er basert på en opptelling av voldsformene en person har opplevd for mer enn fem år siden. Hvis en person imidlertid har opplevd vold både for mer enn fem år siden, og mere nylig, slik som siste 12 måneder, inngår ikke dette i antallet voldsformer. Årsaken er at vi ønsker, som redegjort for tidligere, å sikre oss at det er de langsiktige konsekvensene av vold som blir målt. Dette valget kan diskuteres. Å bli utsatt for vold seinere i livsløpet kan forstås som en av de langsiktige konsekvensene av tidligere voldserfaringer. Dessuten påvirker dette valget «kontrollgruppen», altså de som har 0 som verdi på indeksen. Slik indeksen er konstruert nå, vil de som har opplevd vold på flere tidspunkter inngå her. Dette er ikke mange, men kan likevel tenkes å ha en viss innvirkning.

Som en sjekk av robustheten i analysen, har vi derfor supplert med to typer alternativer. I den første teller vi opp antallet voldsformer som en person har opplevd for mer enn fem år siden, denne gang helt uavhengig av seinere voldserfaringer. Det øker andelen som har opplevd 3-4 voldsformer, fra 2 til 4 prosent, og reduserer tilsvarende andelen som ikke har opplevd noen. Den andre typen analyse er å holde personer som har opplevd vold for 1-5 år siden og de siste 12 måneder helt utenfor beregningene. Da vet vi at 0 på indeksen ikke omfatter personer som har opplevd vold på flere tidspunkter.

Resultatene av denne robusthetsanalysen viser at hovedtrekkene i konklusjonene holder seg. Som ventet er imidlertid sammenhengene jevnt over sterkere når en også inkluderer dem som har opplevd vold på flere tidspunkter. Oddsraten for å motta sosialhjelp blant dem som har opplevd 3-4 voldsformer, sammenlignet med 0, stiger fra 3.64 til 5.72, for å ta den mest markante endringen (tall ikke vist). Alle oddsratene som berører økonomiske vansker, blir også statistisk signifikante. Når en holder alle som har opplevd vold for 1-5 år siden og siste 12 måneder utenfor analysen, svekkes enkelte sammenhenger, mens andre blir sterkere. Ingen av sammenhengene med økonomiske vansker er da statistisk signifikante (unntatt på 10 prosent nivå). De fleste oddsratene for sosialhjelp og AAP blir derimot sterkere, det samme gjelder å stå utenfor arbeid og utdanning, når en sammenligner dem som har opplevd 3-4 voldsformer med personer som ikke har opplevd noen. Alt i alt ser det ut til at estimatene på oddsreter i tabell 4.9 kan betraktes som forholdsvis konservative estimater, sammenlignet med alternativene.

Til slutt i dette kapitlet skal se nærmere på sammenhengen mellom de fire utfallene vi har vært opptatt av, og de enkelte barndomshendelsene, slik vi gjorde i analysen av Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019, jf. tabell 4.6. Som i den tabellen, kontrollerer vi bare for den enkelte hendelsen, uten å bringe inn de andre hendelsene. Kontrollvariablene er de samme som i forrige tabell: Alder, kjønn, bosted (landsdel), seksuell orientering og innvandringsstatus.

Resultatene er vist i tabell 4.10. Vi ser det samme som i tabell 4.7. at verken sykdom, skade eller dødsfall blant nærstående øker risikoen for negative utfall. Ens egne helseproblemer ser derimot ut til å ha konsekvenser seinere i livsløpet, blant annet ved å øke risikoen for utenforskap. Som en kunne vente, er det særlig mottak av AAP som er knyttet til de fysiske problemene. Samtlige av de fire voldsformene øker, hver for seg, oddsen for økonomiske vansker og de andre utfallene. Noe overraskende ser det ut til at voldsformene har sterkere innflytelse på risikoen for å motta AAP enn det de fysiske helseproblemene har. Det bør ses i lys av at en vanlig årsak til mottak av helse-relaterte ytelser er psykiske helseutfordringer. Som også tabell 4.9 viste, er det framfor alt mottak av sosialhjelp og av arbeidsavklaringspenger som henger sammen med tidligere voldserfaringer. Det er en viss forskjell mellom voldshendelsene. Seksuell vold ser ut til å ha de mest alvorlige konsekvensene, mens psykisk vold betyr minst. Å ha blitt tvunget eller forsøkt tvunget til seksuell omgang i barndom og ungdom er forbundet med en om lag firedoblet odds for å motta sosialhjelp og arbeidsavklaringspenger, i tillegg til nærmere en tredobling av oddsen for å stå utenfor arbeid og utdanningssystem, sammenlignet med personer som ikke har opplevd seksuell vold.

Tabell 4.10 Sammenhengen mellom ulike former for livshendelser en person har vært utsatt for 5+ år siden, og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, 18-24 år. Odds-rater i logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, fylke, innvandringsstatus, seksuell orientering og livshendelser 1-5 år siden og siste 12 måneder. 2020-2023

Hendelser 5+ år siden	Vanskelig å få pengene til å strekke til	Mottatt sosialhjelp	AAP	Utenfor arbeid og utdanning
Fysisk problem	1,48*	2,14**	2,26**	1,62**
Fysisk problem nærstående	0,67*	1,15	0,96	1,00
Dødsfall nærstående	1,08	1,49	1,28	1,32
Trussel vold	1,69**	3,84**	3,79**	1,93**
Fysisk vold	1,58**	2,35**	4,26**	2,36**
Psykisk vold	1,49**	2,97**	2,85**	1,53**
Seksuell vold	2,40**	3,95**	4,58**	2,72**
Antall som svarte	6 430	6 442	6 442	6 523

*Signifikant på 5 prosent nivå, **Signifikant på 1 prosent nivå.

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

Rettet 26.09.2024, kl. 09.15.

I tabell 4.10 er det dem som aldri har opplevd livshendelsen som er «kontrollgruppen» for hver hendelse. Hver livshendelse i regresjonsanalysen inngår med fire verdier: Har aldri opplevd hendelsen (0-kategorien), har opplevd hendelsen for mer enn fem år siden, har opplevd hendelsen for 1-5 år siden, og har opplevd hendelsen de siste 12 måneder. Hvis man har opplevd hendelsen i flere tidsperioder, er det den nyeste hendelsen som avgjør den tidsmessige plasseringen. I tabellen er det bare forskjellen mellom 0-kategorien og hendelser for mer enn fem år siden som er vist. Det kan oppfattes som problematisk at det kontrolleres for de nylige livshendelsene i modellen, ikke minst siden en del av utfallene er målt 2 år før intervjuutidspunktet. I tabell 4.10 gjelder det AAP og sosialhjelp. Vi risikerer da at utfallet er målt før den antatte påvirkningsfaktoren. På den annen side er det altså ikke de nylige livshendelsene vi er opptatt av i denne rapporten. Vi har sett nærmere på to alternative framgangsmåter. Det er for det første mulig å bare skille mellom dem som ikke opplevde livshendelsen for mer enn fem år siden, og dem som gjorde det, uavhengig av seinere hendelser. Da vil de som har opplevd seinere hendelser kunne inngå i både «kontrollgruppen» ingen hendelse og blant dem som har erfaringer med hendelsen for mer enn fem år siden. En annen framgangsmåte er, for hver hendelse, å holde alle som har opplevd hendelsen for 1-5 år siden og i løpet av de siste 12 måneder utenfor analysen.

Tester viser at de alternative framgangsmåtene gir resultater som er svært like dem som er vist i tabell 4.10. For eksempel blir oddsraten for utenforskap, blant dem som har opplevd seksuell vold for mer enn fem år siden, 2.68 hvis vi følger den første framgangsmåten, og 2.77 hvis vi følger den andre (tall ikke vist). Det er så godt som identisk med resultatet i tabell 4.10.

5. Resultater – livsløp blant unge voksne

I dette kapitlet skal vi ta for oss en noe eldre aldersgruppe, 25-40 år, med utgangspunkt i spørsmålene om livshendelser i Livskvalitetsundersøkelsene. Også her vil vi, som for aldersgruppen 18-24 år, se nærmere på livshendelser tilbake i tid, de som har skjedd for mere enn fem år siden, altså før fylte 35 år. For denne aldersgruppen kan vi ikke vite om hendelsene har skjedd i barndommen, men vi vet at de er rapportert å ha skjedd forholdsvis tidlig i livsløpet, i en periode av livet der de fleste fullfører utdanningen og etablerer seg i yrkeslivet, samt stifter familie. For denne aldersgruppen gir det mening å ta for seg et bredere spekter av livshendelser enn dem som inngikk i analysen av aldersgruppen 18-24 år. Vi skal også se nærmere på flere lavinntektsgrupper enn de som var relevante for de yngste, slik som uføretrygd og status som enslig forsørger.

5.1. Livshendelser og lavinntektsgrupper blant unge voksne, en oversikt

Vi starter med å se nærmere på hvordan de enkelte livshendelsene som er rapportert å ha skjedd for mer enn 5 år siden, går sammen med tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, inkludert lav utdanning, dvs. utdanning på grunnskolenivå (tabell 5.1).

Vi ser at det å ha hatt alvorlige økonomiske problemer for mer enn 5 år siden, i liten grad er forbundet med seinere tilhørighet til lavinntektsgrupper. Imidlertid er det en viss overhyppighet av utføre blant dem som har hatt slike problemer. Det er også litt flere i denne gruppa som har lav utdanning. Erfaringer med arbeidsledighet tidligere i livsløpet er i større grad forbundet med tilhørighet til lavinntektsgrupper – framfor alt med uførhet. 14 prosent av dem som var arbeidsledige for mer enn 5 år siden, mottar uføretrygd, mer enn tre ganger så mange som i befolkningen som helhet i denne aldersgruppa. Det er også, som forventet, slik at arbeidsledighetserfaringer går sammen med seinere mottak av sosialhjelp og et lavt utdanningsnivå.

Samlivsbrudd som skjedde for mer enn 5 år siden, er en utbredt livshendelse, om lag en av fire har rukket å oppleve dette før fylte 35 år. Men samlivsbrudd korrelerer ikke med tilhørighet til noen av lavinntektsgruppene. Å selv ha vært utsatt for en alvorlig fysisk sykdom eller skade (fysisk problem) ser ut å gi større risiko for seinere mottak av de helserelaterte ytelsene uføretrygd og arbeidsavklaringspenger. Å ha opplevd at en av de nærmeste har vært alvorlig syk eller blitt utsatt for skade (sykdom hos nære), eller ha mistet noen nære i dødsfall, øker ikke risikoen for tilhørighet til noen av lavinntektsgruppene.

De fire formene for vold som inngår: fysisk vold, trussel om vold, blitt fornædret eller ydmyket over lengre tid (psykisk vold) og blitt tvunget eller forsøkt tvunget til seksuell omgang (seksuell vold), er alle forbundet med en svakt høyere risiko for å ha inntekter under lavinntektsgrensen, og for å ha husholdningsinntekt i laveste kvartil. Men det tydeligste resultatet er sammenhengen mellom å ha blitt utsatt for vold og seinere mottak av helserelaterte ytelser. Sammenlignet med landsgjennomsnittet (nederste linje i tabell 5.1), er det mer enn dobbelt så mange som mottar både uføretrygd og arbeidsavklaringspenger blant personer som ble utsatt for ulike typer vold over fem år tilbake i tid. Denne sammenhengen er overraskende sterk, og for uføretrygd nesten like sterk som mer «etablerte» risikofaktorer som sykdom og arbeidsledighet. Med hensyn til mottak av arbeidsavklaringspenger, er voldshendelsene vel så sterke «bidragsytere» som sykdom og arbeidsledighet. I tillegg ser vi at flere av voldsformene er like sterkt forbundet med mottak av sosialhjelp som erfaringer med arbeidsledighet. Vi kan også legge merke til at i denne aldersgruppen er erfaringene med vold mer utbredt enn i den svært unge aldersgruppen vi så på i forrige kapittel. Mellom 10 og 13 prosent har opplevd hver av de forskjellige voldsformene.

For å forenkle analysen, har vi ikke tatt med livshendelsene å få barn med alvorlig og varig funksjonsnedsettelse/sykdom, og å få omsorgsansvar for pleietrengende i nær familie. Disse

korrelerer i liten grad med de andre livshendelsene, og er også sjeldne livshendelser i denne unge aldersgruppen. Det er likevel grunn til å understreke at også slike hendelser er forbundet med seinere risiko for å være del av en lavinntektsgruppe. I aldersgruppen 25-40 år er for eksempel andelen uføretrygdete 10 prosent blant dem som fikk barn med funksjonsnedsettelse/sykdom for mer enn fem år, mer enn det dobbelte av andelen i befolkningen som helhet. Personer som har fått omsorgsansvar for pleietrengende tilhører oftere enn gjennomsnittet husholdninger med inntekter under lavinntektsgrensen (EU60) og i laveste kvartil (tall ikke vist).

Tabell 5.1 Andel som har opplevd livshendelser for mer enn fem år siden, som nå tilhører ulike lavinntektsgrupper. 25-40 år. Prosent. 2020-2023

Hendelser 5+ år siden	Lavinntektsgrupper								Alle 25-40 år (antall) ¹
	Lavinntekt EU60	Laveste inntekts-kvartil	Mottatt sosialhjelp	Ufør	AAP	Arbeids-ledig	Enslig forsørger	Lav utdanning	
Økonomisk problem	14	31	4	8	7	3	5	25	8 (1 174)
Arbeidsledighet	17	35	7	14	11	4	5	32	12 (1 731)
Samlivsbrudd	13	29	4	5	7	4	4	20	24 (4 053)
Fysisk problem	15	33	5	12	11	4	3	26	9 (1 401)
Sykdom hos nære	14	28	4	6	8	4	3	20	15 (2 604)
Dødsfall hos nære	14	29	4	5	7	4	4	18	29 (4 902)
Trussel vold	19	35	7	9	12	6	5	28	12 (1 875)
Fysisk vold	20	36	8	10	14	6	6	31	12 (1 863)
Psykisk vold	20	39	7	10	13	7	5	26	13 (2 000)
Seksuell vold	20	37	6	11	15	5	7	29	10 (1 740)
Alle 25-40 år (antall)	16 (2 078)	32 (4 278)	4 (455)	4 (532)	6 (764)	5 (578)	4 (572)	18 (1 998)	17 000

¹Antall som svarte varierer noe fra spørsmål til spørsmål.

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

I tabell 5.2 ser vi nærmere på voldshendelsene tilbake i tid, og hvordan rapporteringen av disse fordeler seg på inntektsgrupperinger og andre befolkningskennetegn. Her er det også talt opp andelen som har opplevd minst to og minst tre av disse hendelsene. Som tabellen viser, er det klare kjønnsforskjeller. Kvinner er mer utsatt enn menn for psykisk vold, slik de selv oppfatter det, og framfor alt mer utsatt for å ha blitt tvunget eller forsøkt tvunget til seksuell omgang. Det innebærer at de også totalt sett har vært mer utsatt for vold, når vi teller opp antallet voldsformer. Utsattheten for ulike typer vold synker nokså jevnt med økende inntekt; men forskjellene er små. Erfaringer med minst tre typer vold er likevel dobbelt så vanlig i laveste som i høyeste inntektskvartil. Innvandrere er derimot ikke spesielt utsatt for dette, blant innvandrere fra Asia, Afrika etc. er slike erfaringer heller mindre enn mer vanlig enn i befolkningen som helhet. Norskfødte med innvandrerforeldre fra den samme delen av verden er en liten gruppe, men ser ut til å være mer utsatt enn foreldre generasjonen. De skiller seg likevel ikke mye fra befolkningsgjennomsnittet. Gruppen som skiller seg ut som den klart mest utsatte er de som oppgir å være bifile.

I tabell 5.3 vises andre typer hendelser enn dem som er knyttet til vold, og hvordan disse fordeler seg på inntektsgrupperinger og andre kjennetegn.

Tabell 5.2 Livshendelser knyttet til vold 5+ år tilbake i tid, hos ulike grupper av personer i alderen 25-40 år. Prosent. 2020-2023

	Fysisk vold	Trusler	Psykisk vold	Seksuell vold	Minst to typer	Minst tre typer	Alle 25-40 år (antall) ¹
Kjønn							
Menn	12	12	11	3	11	4	51 (7 734)
Kvinner	12	12	15	17	16	9	49 (9 233)
Lavinntekt (EU60)							
	15	14	16	13	17	8	16 (2 083)
Inntektskvartiler							
1	14	13	16	12	15	8	32 (4 287)
2	13	13	14	11	15	7	24 (4 037)
3	11	12	11	10	12	5	25 (4 725)
4	9	9	10	8	10	4	19 (3 920)
Innvandringsstatus							
Innvandrere fra Asia, Afrika etc.	9	8	10	7	9	5	13 (1 433)
Innvandrere fra EU/EØS etc.	12	11	12	7	12	6	14 (1 948)
Norskfødte av innvandrere ²	16	13	12	9	15	7	2 (278)
Seksuell orientering							
Homofile/-lesbiske	14	15	19	18	20	8	2 (326)
Bifile	26	25	27	28	31	18	4 (547)
Andre ³	17	14	16	18	22	10	3 (447)
Alle 25-40 år (antall)	12 (1 863)	12 (1 875)	13 (2 000)	10 (1 740)	13 (2 082)	6 (962)	17 000

¹Antall som svarte varierer noe fra spørsmål til spørsmål, ²Foreldre fra Asia, Afrika etc., ³Annen ikke-heterofil orientering.

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

I motsetning til voldshendelsene, er det gjennomgående svært små forskjeller mellom inntektsgrupper og demografiske grupper, og deres «historie» knyttet til disse hendelsene. Unntaket er erfaringer med arbeidsledighet, som gradvis synker i utbredelse fra laveste til høyeste inntektskvartil. Samlivsbrudd er på sin side noe mer vanlig i øverste enn i laveste inntektskvartil.

Innvandrere har oftere enn andre grupper erfaringer med økonomiske problemer, men innvandrere fra Asia, Afrika etc. har sjeldnere opplevd samlivsbrudd, og sykdom eller dødsfall hos nære.

En del av de andre forskjellene har sannsynligvis sammenheng med alder, siden eldre aldersgrupper har hatt et lengre liv og større sjanse for å ha opplevd noe for mer enn 5 år siden. Alle problemene listet i tabellen blir mere utbredt med økende alder. Det forklarer kanskje det litt kontraintuitive funnet at sykdom og dødsfall hos nærstående er minst vanlig i det laveste inntektskvartilet.

Tabell 5.3 Ulike livshendelser 5+ år tilbake i tid, hos forskjellige grupper av personer i alderen 25-40 år. Prosent. 2020-2023

	Økonomisk problem	Samlivsbrudd	Arbeidsledighet	Fysisk problem	Sykdom hos nære	Dødsfall hos nære	Alle 25-40 år (antall) ¹
Kjønn							
Menn	8	23	12	10	15	28	51 (7 737)
Kvinner	7	25	11	8	16	29	49 (9 232)
Lavinntekt (EU60)							
	7	19	12	9	15	25	16 (2 083)
Inntektskvartiler							
1	8	21	13	9	14	26	32 (4 279)
2	10	24	13	9	16	30	24 (4 035)
3	7	26	11	10	16	30	25 (4 729)
4	7	26	8	7	16	30	19 (3 921)
Innvandringsstatus							
Innvandrere fra Asia, Afrika etc.	12	17	11	6	10	21	13 (1 432)
Innvandrere fra EU/EØS etc.	12	26	12	8	13	25	14 (1 951)
Norskfødte av innvandrere ²	10	20	12	8	15	23	2 (278)
Seksuell orientering							
Homofile/-lesbiske	12	24	11	8	18	35	2 (325)
Bifile	11	27	15	12	18	23	4 (547)
Andre ³	9	19	12	12	14	25	3 (447)
Alle 25-40 år (antall)	8 (1174)	24 (4 053)	12 (1 731)	9 (1 401)	15 (2 604)	29 (4 902)	17 000

¹Antall som svarte varierer noe fra spørsmål til spørsmål, ²Foreldre fra Asia, Afrika etc., ³Annen ikke-heterofil orientering.

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

5.2. Indekser for antall hendelser

Når vi lager indekser som teller opp, henholdsvis antallet voldstyper, og antallet livshendelser totalt sett, hvilke mønstre ser vi da? Tankegangen bak slike indekser er at de kan gi et mer dekkende bilde av det vi er ute etter å måle, ikke minst ved å fange opp flere aspekter ved et sammensatt fenomen. Indekser kan også fange opp at når problemene hopper seg opp, så kan de forsterke hverandre, og skape større problemer enn de som følger av problemene hver for seg.

I tabell 5.4 ser vi ytterpunktene for to typer indekser, den ene for antallet voldstyper, som varierer mellom 0 og 4, og den andre for antallet livshendelser totalt sett, som varierer mellom 0 og 10. I tabellen viser vi henholdsvis dem som ikke har erfart noen slike livshendelser, og dem som skårer høyest: Har opplevd 3-4 voldshendelser for mer enn fem år siden, og har opplevd minst 5 livshendelser totalt sett i samme tidsrom. Hvor stor andel av dem som har opplevd så mange livshendelser tilhører ulike lavinntektsgrupper, sammenlignet med dem som ikke har opplevd noen?

På grunnlag av de tidligere tabellene, kommer det neppe som noen stor overraskelse at det særlig er andelen som mottar uføretrygd og AAP som går i været blant dem som har en historie med voldserfaringer og andre livshendelser. Om lag fire ganger så mange mottar uføretrygd og AAP blant dem som har opplevd tre-fire voldsformer, sammenlignet med dem som ikke har opplevd noen av disse voldsformene. Sammenligner vi personer som ikke har opplevd noen negative livshendelser, med dem som har erfaringer med minst 5, er de relative forskjellene enda større. Samtidig må det understrekes at det er forholdsvis små grupper vi her snakker om. 6 prosent av befolkningen har opplevd minst tre voldstyper tilbake i tid, og 6 prosent har vært utsatt for minst 5 livshendelser i denne aldersgruppen.

Personer som har opplevd 3-4 voldstyper har en noe høyere andel enn gjennomsnittet som lever i husholdninger med inntekt under lavinntekstgrensen, og 9 prosentpoeng flere har inntekt i laveste

kvartil, sammenlignet med personer uten voldserfaringer. Antallet livshendelser betyr derimot overraskende lite for disse gruppene. Om lag dobbelt så mange har mottatt sosialhjelp, blant dem med mange sammenlignet med ingen voldserfaringer. Her er forskjellen omtrent den samme når vi kontrasterer personer med ingen versus mange livshendelser. Andelen som er enslige forsørgere, er også fordoblet blant dem med hyppige voldserfaringer; omtrent den samme forskjellen gjelder risikoen for arbeidsledighet. Endelig ser vi også en betydelig forskjell i utdanningsnivå; andelen med grunnskoleutdanning som høyeste utdanning er dobbelt så høy blant dem med hyppige voldserfaringer og mange negative livshendelser, sammenlignet med dem som ikke noen erfaring med dette.

Det kan ellers nevnes at sammenhengene mellom negative livshendelser og risiko for å tilhøre en lavinntektsgruppe er sterkere i eldre enn yngre aldersgrupper. For eksempel er andelen med inntekt under lavinntektsgrensen og i laveste kvartil, hvis vi holder oss til aldersgruppen 41-60 år, om lag dobbelt så høy blant dem som har opplevd minst fem negative hendelser, sammenlignet med ingen. Dette står i motsetning til tabell 5.4, der vi ikke ser noen forskjell. En mulig forklaring er at forskjellene øker over livsløpet, etter hvert som mennesker i ulike grupper og samfunnsklasser utsettes for negative livserfaringer. Det kan for eksempel tenkes at når erfaringer med arbeidsledighet og dårlig helse akkumuleres over tid, så øker også forskjellene i yrkestilknytning og inntekt.

Tabell 5.4 Tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, etter Indeks for voldshendelser og for negative livshendelser. 2020-2023. Prosent. 25-40 år

Hendelser 5+ år siden	Lavinntektsgrupper								Alle 25-40 år (antall) ¹
	Lavinntekt EU-60	Laveste inntekts- kvartil	Mottatt sosialhjelp	Ufør	AAP	Arbeids- ledig	Enslig forsørger	Lav utdanning	
Ingen voldshendelser	15	30	4	3	4	4	3	16	75 (12 564)
3-4 voldshendelser	21	39	8	13	17	7	7	33	6 (962)
Ingen livshendelser	17	33	4	2	3	5	3	15	37 (6 191)
5-10 livshendelser	18	35	7	14	15	4	5	35	6 (932)
Alle 25-40 år (antall)	16 (2 083)	32 (4 278)	4 (455)	4 (532)	6 (764)	5 (578)	4 (572)	18 (1 998)	17 000

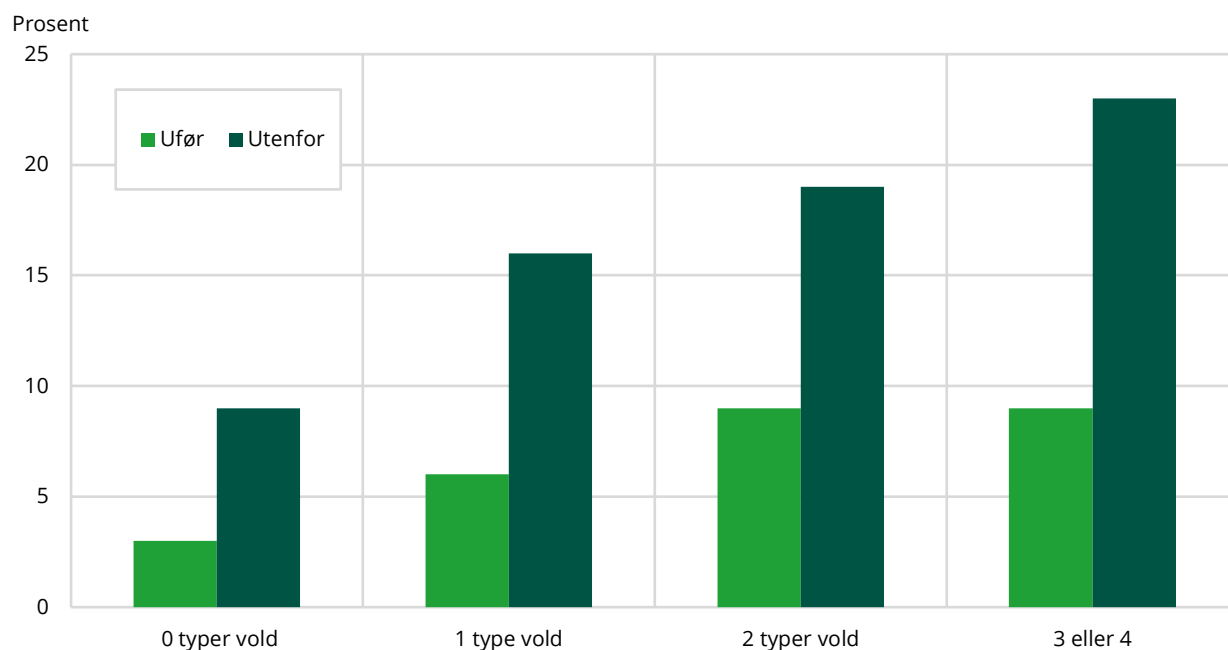
¹Antall som svarte varierer noe fra spørsmål til spørsmål.

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

Gjennomgående er det ikke snakk om store kjønnsforskjeller med hensyn på de sammenhengene vi har avdekket her. Når det gjelder den forholdsvis sterke sammenhengen mellom voldserfaringer og å være ufør, så er imidlertid både den relative og absolutte styrken på sammenhengen noe sterkere blant kvinner enn menn (figur 5.1 og figur 5.2). 15 prosent av kvinner med en omfattende volds historikk er uføretrygdet i denne unge aldersgruppen, mens andelen blant menn er 9 prosent. En supplerende indikator er også vist i figurene, nemlig andelen som verken er i arbeid eller under utdanning. Vi brukte denne indikatoren i analysen for aldersgruppen 18-24 år, og vi ser tilsvarende store utslag for den eldre aldersgruppen, både blant menn og kvinner. En av tre kvinner (33 prosent) med hyppige voldserfaringer står utenfor arbeid og utdanningssystem, sammenlignet med snaut en av fire (23 prosent) blant menn.

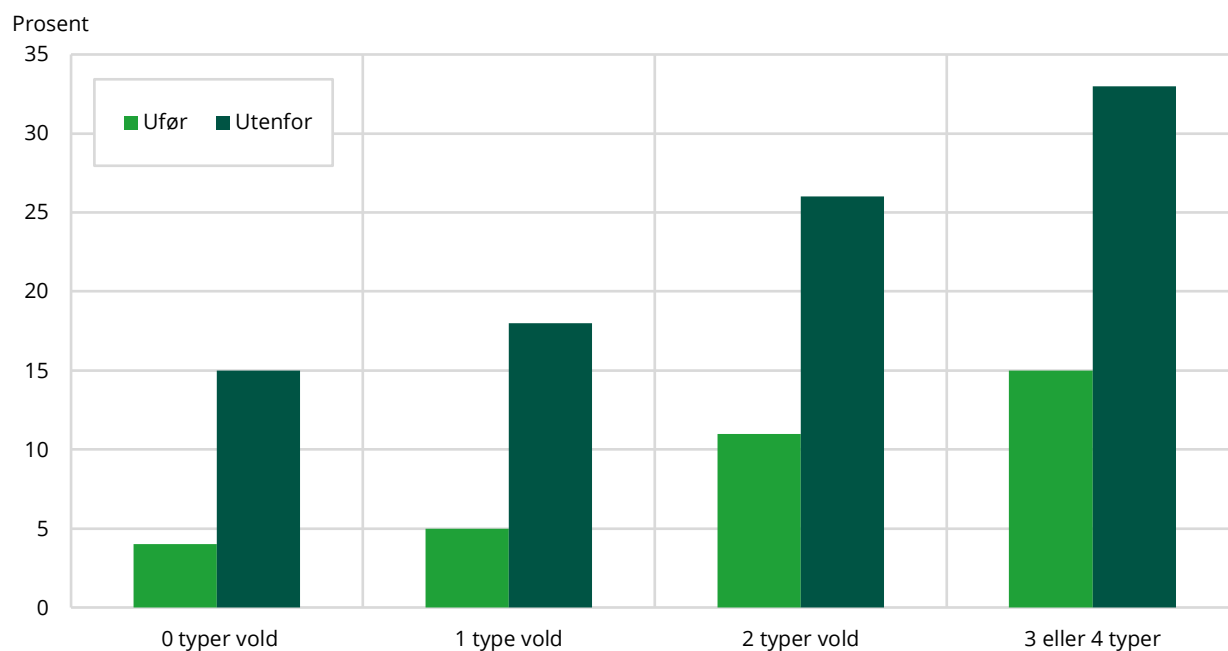
Blant andre kjønnsforskjeller finner vi en sterkere sammenheng mellom voldserfaringer og status som enslig forsørger blant kvinner enn menn, og likeledes at voldserfaringer er forbundet med større forskjeller i utdanningsnivå blant kvinner. Blant kvinner er andelen med grunnskole som høyeste utdanning bare 13 prosent blant kvinner som ikke har erfaringer med vold, og 35 prosent blant dem som har opplevd 3-4 voldstyper. For menn er de tilsvarende forskjellene 18 og 31 prosent (tall ikke vist).

Figur 5.1 Andel uføretrygdde og andel utenfor arbeid og utdanning, etter antall voldstyper opplevd 5+ år siden. Menn 25-40 år. Prosent. 2020-2023

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

Figur 5.2 Andel uføretrygdde og andel utenfor arbeid og utdanning, etter antall voldstyper opplevd 5+ år siden. Kvinner 25-40 år. Prosent. 2020-23

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

5.3. Multivariat analyse for unge voksne

Vi skal nå gå over til en analyse der vi, på samme måte som i analysen av aldersgruppen 18-24 år, tar hensyn til at dem som har opplevd negative hendelser tidligere i livsløpet kan ha andre demografiske og sosiale kjennetegn enn dem som ikke har opplevd dette. I tabell 5.5 ser på sammenhengen mellom antallet former for vold som en person har opplevd for mer enn fem år siden og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, kontrollert for alder, kjønn, bostedsfylke, innvandringsstatus og seksuell orientering.

I tabell 5.5 er det bare oddsratene for antallet voldshendelser som er vist. Vi ser at jo flere former for vold en person har opplevd for mer enn fem år siden, jo høyere er oddsen for at denne personen seinere tilhører en lavinntektsgruppe. For alle de åtte gruppene stiger oddsen når antallet voldsformer øker. Sammenhengen med arbeidsledighet er den svakeste. Blant personer som har opplevd minst tre voldsformer, er det særlig oddsen for å motta uføretrygd og AAP som er kraftig forhøyet. Oddsrate er hele 3.98 for å motta AAP, sammenlignet med personer som ikke har erfaringer med vold.

Hvis vi tar inn utdanningsnivå i regresjonsanalysen, reduseres oddsratene noe. Den svakeste sammenhengen, med arbeidsledighet, er ikke lenger statistisk signifikant når det kontrolleres for utdanningsnivå. Men ellers er resultatene i hovedsak de samme.

Sammenhengene er stort sett de samme for menn som for kvinner, men som forventet er det bare blant kvinner at vi finner en sammenheng mellom tidligere voldserfaringer og seinere status som enslig forsørger (tall ikke vist).

Tabell 5.5 Sammenhengen mellom antallet former for vold en person har vært utsatt for 5+ år siden, og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, 25-40 år. Oddsrate i logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, fylke, innvandringsstatus og seksuell orientering. 2020-2023

Antall former for vold	Lavinntektsgrupper							
	Lavinntekt EU60	Laveste inntekts-kvartil	Mottatt sosialhjelp	Uføre trygd	AAP	Arbeidsledig	Enslig forsørger	Lav utdanning
0	1	1	1	1	1	1	1	1
1	1,36**	1,30**	1,41**	1,58**	2,08**	1,28	1,28	1,45**
2	1,42**	1,34**	2,54**	2,44**	2,80**	1,46*	1,55**	1,82**
3-4	1,64**	1,64**	2,25**	3,60**	3,98**	1,50*	1,67**	2,73**
Antall som svarte	16 610	16 938	16 610	16 610	16 610	16 938	16 902	16 958

*Signifikant på 5 prosent nivå, **Signifikant på 1 prosent nivå

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

Som i tidligere analyser, har vi sjekket robustheten i disse konklusjonene ved 1) Holde alle som har opplevd vold 1-5 år siden og siste 12 måneder utenfor analysen, og 2) Telle opp antallet som har opplevd vold for mer enn fem år siden, uansett hvilke voldshendelser de har opplevd seinere. I hovedsak forblir resultatene de samme. Når vi holder dem som relativt nylig har opplevd vold utenfor, svekkes styrken på enkelte oddsrater noe, mens andre øker. For eksempel reduseres oddsraten for uføretrygd blant dem som har opplevd 3-4 voldsformer fra 3.60 til 3.20, mens oddsraten for AAP øker fra 3.98 til 4.8 (tall ikke vist).

I tabell 5.6 er det indeksen som teller opp antallet livshendelser totalt sett som er utfallsvariabelen. Når vi sammenligner resultatene med voldsindeksen, ser det ikke ut til at det å inkludere enda flere livshendelser enn dem som er relatert til vold, øker risikoen for å tilhøre en lavinntektsgruppe i særlig grad. Oddsratene er nokså like, og i noen tilfeller svakere. Det er ingen sammenheng med arbeidsledighet, og de fleste sammenhengene med å være enslig forsørger er også svake og statistisk signifikant bare i ett tilfelle. Det store unntaket er de helserelaterte ytelsene, framfor alt

mottak av uføretrygd. Oddsen for å motta uføretrygd er 5.5 ganger så høy blant dem som har opplevd minst 5 negative livshendelser tidligere i livsløpet (for mer enn fem år siden), sammenlignet med dem som ikke har opplevd noen slike hendelser. Det er grunn til å tro at dette særlig berører hendelser som arbeidsledighet og egen sykdom eller skade, som vi skal se.

En supplerende regresjonsanalyse for aldersgruppen 41-60 år bekrefter det vi har sett tegn til tidligere: en atskillig sterkere sammenheng mellom indeksen for livshendelser og risiko for å tilhøre en lavinntektsgruppe blant eldre enn blant yngre (tall ikke vist). For eksempel er sammenhengen mellom inntekt under lavinntektsgrensen og ha opplevd minst 5 livshendelser langt sterkere (oddsrate 3.06). Unntaket er en svakere sammenheng med AAP, og noe svakere sammenheng med utdanning.

Tabell 5.6 Sammenhengen mellom antallet livshendelser en person har vært utsatt for 5+ år siden, og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, 25-40 år. Oddsreter i logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, fylke, innvandringsstatus og seksuell orientering. 2020-2023

Antall livshendelser	Lavinntektsgrupper							
	Lavinntekt EU60	Laveste inntekts-kvartil	Mottatt sosialhjelp	Uføretrygd	AAP	Enslig forsørger	Arbeidsledig	Lav utdanning
0	1	1	1	1	1	1	1	1
1	0,91	1,00	1,01	1,43*	1,40**	1,12	1,17	1,14
2	1,04	1,07	1,32*	1,91**	1,97**	1,13	1,26	1,27**
3	1,11	1,12	1,61**	2,54**	2,32**	1,31	1,29	1,82**
4	1,09	1,27**	1,57*	3,94**	3,70**	1,79**	1,11	1,98**
5-10	1,32*	1,39**	2,06**	5,50**	4,36**	1,29	1,05	3,19**
Antall som svarte	16 567	16 895	16 567	16 567	16 567	16 859	16 895	16 895

*Signifikant på 5 prosent nivå, **Signifikant på 1 prosent nivå.

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

Til slutt i dette kapitlet skal vi se nærmere på hvilke av livshendelsene som har sterkest sammenheng med tilhørighet til lavinntektsgrupper. Dette er en vanskelig oppgave, siden vi ikke vet hvordan livshendelsene påvirker hverandre innbyrdes. Det er en fare for at en både kontrollerer for mye, og for lite. Det er viktig å være klar over denne usikkerheten når en tolker resultatene. Vi har valgt å følge samme framgangsmåte som i de tilsvarende analysene av enkelthendelser i kapittel 4. Vi tar med andre ord hver hendelse inn i regresjonsanalysen, uten å kontrollere for de øvrige livshendelsene. Dette gjøres i en serie av regresjonsanalyser. Resultatene er vist i tabell 5.7.

Erfaringer med arbeidsledighet, selv når disse ligger mer enn fem år tilbake i tid, peker seg ut som den mest konsekvensrike enkelthendelsen blant unge voksne. Sammen med de fleste formene for vold, er dette den eneste hendelsen som er signifikant forbundet med samtlige utfall i «nåtiden». Som forventet er sammenhengen særlig sterk mellom arbeidsledighetserfaringer og mottak av sosialhjelp og helserelaterte ytelser. Ikke overraskende er det også en sterk korrelasjon mellom arbeidsledighet for mer enn fem år siden, og det å definere seg som arbeidsledig på intervjuutidspunktet.

Tabell 5.7 Sammenhengen mellom ulike former for livshendelser en person har vært utsatt for 5+ år siden, og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, 25-40 år. Oddsratene i logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, fylke, innvandringsstatus, seksuell orientering og livshendelser 1-5 år siden og siste 12 måneder. 2020-2023

Hendelser 5+ år siden	Lavinntektsgrupper							
	Lavinntekt EU60	Laveste inntekts- kvartil	Mottatt sosialhjelp	Ufør	AAP	Arbeids- ledig	Enslig forsørger	Lav utdanning
Økonomisk problem	1,22	1,30**	2,46**	2,50**	2,76**	0,94	1,85**	2,57**
Arbeidsledighet	1,73**	1,82**	5,58**	5,04**	5,03**	8,64**	1,39*	3,22**
Samlivsbrudd	1,04	1,14**	1,31*	1,02	1,55**	1,06	3,80**	1,31**
Fysisk problem	1,15	1,27**	1,65**	4,77**	3,33**	1,06	0,99	1,85**
Fysisk problem nærstående	0,92	0,96	1,11	1,34*	1,56**	1,15	0,74*	1,32**
Dødsfall nærstående	0,95	1,00	1,03	1,29*	1,42**	1,11	0,90	1,20**
Trussel vold	1,50**	1,42**	2,78**	2,19**	2,93**	1,40*	1,70**	2,01**
Fysisk vold	1,52**	1,45**	2,66**	2,79**	3,43**	1,54*	1,79**	2,36**
Psykisk vold	1,59**	1,65**	2,25**	2,67**	3,07**	1,68**	1,68**	1,89**
Seksuell vold	1,59**	1,45**	1,69**	2,63**	2,73**	1,16	1,51**	2,31**
Antall som svarte	16 567	16 895	16 567	16 567	16 567	16 895	16 859	16 895

*Signifikant på 5 prosent nivå, **Signifikant på 1 prosent nivå.

Kilde: Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023

Rettet 26.09.2024, kl. 09.15.

Sammenhengen mellom arbeidsledighetserfaringer og lav inntekt kan skyldes felles bakenforliggende faktorer, slik som utdanningsnivå, som både påvirker risikoen for arbeidsledighet og lav inntekt. Den kan også skyldes arbeidsledighetens såkalte arrdannende effekt («scarring effect»), altså at ledigheten i seg selv reduserer sjansene for å komme tilbake på arbeidsmarkedet og dermed oppnå en normal inntekt. Det siste er dokumentert i en rekke studier, også i Norge. Blant annet er det vist i felteksperimenter at langtids arbeidsledige sjeldnere blir innkalt til jobbintervju enn personer som ikke er arbeidsledige, alt annet likt (Birkelund et al., 2016). Arbeidsledighet er også knyttet til høyere odds for bare å ha grunnskoleutdanning, men her er det grunn til å tro at årsaksretningen går fra lav utdanning til risiko for arbeidsledighet.

Samlivsbrudd ser ut til å ha relativt svake langsiktige konsekvenser, men kan knyttes til en noe høyere odds for å motta arbeidsavklaringspenger og sosialhjelp, ha lav utdanning og inntekt i laveste kvartil. Egen sykdom eller skade øker naturlig nok risikoen for mottak av helserelaterte ytelser, men har ellers relativt lave oddsratene. Oddsene for å tilhøre laveste inntektskvartil, for å motta sosialhjelp og ha lav utdanning er likevel signifikant forhøyet blant dem som har opplevd egen sykdom eller skade for mer enn fem år siden, sammenlignet med oddsene blant dem som aldri har opplevd dette. Å ha opplevd at en av de nærmeste har vært alvorlig syk eller blitt utsatt for skade, og dødsfall blant sine nærmeste, øker i liten grad risikoen for å tilhøre en lavinntektsgruppe. Det er likevel slik at mottak av helserelaterte ytelser er noe mer vanlig blant dem som har opplevd dødsfall og sykdom eller skade blant sine nærmeste. Dette funnet er i tråd med at personer som mottar helserelaterte ytelser i større grad enn andre har foreldre som har mottatt slike ytelser. Blant uføretrygdte unge er det rundt halvparten som har minst en forelder som også er uføretrygdet (Wittlund et al., 2022). Og selv om det er snakk om forholdsvis svake sammenhenger, omfatter dødsfall og sykdom/skade hos de nærmeste et stort antall mennesker. Som vist tidligere, er det 15 prosent av alle i denne aldersgruppen som har opplevd sykdom/skade hos sine nærmeste, og 29 prosent har opplevd dødsfall.

Alle de fire formene for vold øker hver for seg risikoen for tilhørighet til lavinntektsgrupper over et bredt spekter. Det er ingen som peker seg ut som betydelig sterkere eller svakere enn de andre, i motsetning til blant de unge 18-24 år, der analysen tydet på at seksuell vold kunne ha særlig uheldige konsekvenser.

Analysen bekrefter ellers det vi har sett tidligere, at voldsformene i størst grad predikerer seinere mottak av helserelaterte ytelser, altså uføretrygd og arbeidsavklaringspenger. Igjen er det påfallende at de ulike voldsformene er omtrent like sterkt knyttet til mottak av AAP som det de fysiske helseproblemene er. Men også mottak av sosialhjelp øker betydelig når personer har vært utsatt for ulike voldsformer, det samme gjelder risikoen for lav utdanning.

Seksuell vold er langt mer utbredt blant kvinner enn menn, som vist. Sammenhengen mellom seksuell vold og tilhørighet til lavinntektsgruppene er likevel omtrent samme, uansett kjønn (tall ikke vist).

Også i dette tilfellet har vi testet ut om sammenhengene endrer seg vesentlig ved bruk av andre framgangsmåter, slik som å holde alle som har opplevd livshendelsen 1-5 år siden og siste 12 måneder utenfor analysen. Det er ikke tilfelle; hovedkonklusjonene forblir de samme.

6. Oppsummering og drøfting

6.1. Oppsummering

Det store flertallet blant lavinntektsgruppene vi har sett på i denne rapporten har ikke rapportert om materiell eller sosial deprivasjon i barndom og ung voksenalder. Det er likevel klare relative forskjeller, der de som i dag har opplevd materielle og sosiale belastninger tidligere i livsløpet, i dag er overrepresentert i de ulike lavinntektsgruppene. Sammenhengen er sterkere for noen grupper enn for andre, framfor alt gruppene som mottar helserelaterte ytelser (uføretrygd, AAP) og har utdanning på grunnskolenivå som høyeste fullførte utdanning.

Analysen av EU-SILC 2019 viste at materiell deprivasjon ved 14-årsalder var mest vanlig blant innvandrere fra land i Asia, Afrika etc., særlig med hensyn til mat. Mange av disse har hatt sin barndom i et annet land. Men sammenhengen mellom slike problemer og tilhørigheten til lavinntektsgrupper viser seg å være vel så sterk blant dem som har tilbrakt barndommen i Norge. Også blant personer som i dag mottar sosialhjelp eller uføretrygd er andelen som rapporterer om materiell deprivasjon relativt høy, rundt dobbelt så høy som i befolkningen som helhet. Vanskelige familieforhold (bodde ikke med begge foreldrene, uten kontakt med minst en forelder) var mest utbredt blant dagens sosialhjelpsmottakere. Ved en optelling av antallet belastninger ved 14 års alder, viser det seg at blant dem som har opplevd minst tre belastninger, er andelen som tilhører forskjellige lavinntektsgrupper om lag fordoblet sammenlignet med landsgjennomsnittet. Hvis vi sammenligner med dem som ikke hadde opplevd noen av de 8 barndomsproblemene, blir de relative forskjellene enda større. For eksempel stiger andelen som har husholdningsinntekt per forbruksenhet i laveste kvartil fra 16 prosent blant dem med ingen barndomsproblemer til 40 prosent blant dem som rapporterer om minst tre. Lignende forskjeller finner vi for uføretrygd og mottak av arbeidsavklaringspenger og sosialhjelp.

Når vi kontrollerer for demografiske kjennetegn i en multivariat analyse, bekreftes de fleste av disse sammenhengene, og enkelte forsterkes. Oddsene for å være uføretrygdet er snaut fire ganger så høye blant dem som har opplevd tre eller flere problemer i 14-års alderen, sammenlignet med oddsene blant personer uten problemer. Det samme gjelder oddsene for ikke å ha utdanning utover grunnskole. Men for to av gruppene, enslige forsørgere og langtids arbeidsledige, er ikke sammenhengene statistisk signifikante når det tas hensyn til demografiske kjennetegn. Ved kontroll for fars og mors utdanning svekkes sammenhengene noe, særlig sammenhengen med grunnskole-utdanning. Fortsatt er likevel de fleste oddsratene statistisk signifikante. Når det kontrolleres for eget utdanningsnivå, tyder resultatene på at en betydelig del av forskjellene som belastningene skaper, formidles gjennom utdanningsnivået. Det ser med andre ord ut til at barndomsproblemene både har en direkte effekt på risikoen for å tilhøre en lavinntektsgruppe som voksen, og en indirekte effekt, gjennom å redusere sjansen for å ta videregående og høyere utdanning.

Når vi analyserer de enkelte barndomsproblemene, og undersøker hvilke som gir størst utslag, ser vi at risikoen for uføretrygd er signifikant høyere ved oppvekst i hjem med dårlig økonomi, og der far var uten arbeid. Det kan indikere, slik tidligere forskning også har vist, at uføretrygd og utenforskap i noen grad går i arv mellom generasjonene. Dårlig økonomi og at far var uten arbeid henger også sammen med å ha husholdningsinntekt i laveste kvartil og utdanning på grunnskolenivå. Å leie boligen øker risikoen for flere utfall; tydeligst er sammenhengen med lav utdanning. Å bo sammen med bare en av foreldrene i 14-årsalderen er forbundet med en signifikant høyere odds for å være mottaker av arbeidsavklaringspenger, og for ikke å ha utdanning utover grunnskole. Personer som manglet kontakt med minst en av foreldrene i 14-årsalderen har likeledes betydelig høyere risiko enn andre for å ikke ha utdanning utover grunnskolen i voksen alder.

I analysen av Livskvalitetsundersøkelsene 2020-2023 har vi hatt anledning til å se nærmere på andre typer belastninger enn dem som inngår i EU-SILC. Ikke minst gjelder det forskjellige typer volds-hendelser. Vi har konsentrert oss om livshendelser som er rapportert å ha skjedd for mer enn 5 år siden. Vi valgte å ta for oss to aldersgrupper: 18-24 år og 25-40 år. Den førstnevnte aldersgruppen gir oss muligheten for å avdekke hendelser som rapporteres å ha skjedd i 18-årsalderen eller tidligere. Ulempen ved å bruke denne aldersgruppen er at mange av konsekvensene for voksenlivet ikke nødvendigvis er synlige så tidlig i livsløpet, og at utvalgsstørrelsen er begrenset. Vi har derfor supplert med en analyse av aldersgruppen 25-40 år, og dermed hendelser som har inntruffet før 35-årsalderen.

Et hovedfunn i analysen er den klare sammenhengen mellom å ha blitt utsatt for vold og seinere mottak av helserelaterte ytelser, både i aldersgruppen 18-24 og 25-40 år. Forskjellene er størst for kvinner. 15 prosent av kvinner i alderen 25-40 år som har opplevd minst tre voldsformer er uføretrygdde, nesten fire ganger så mange som blant dem som ikke har opplevd vold (4 prosent). Sammenhengen gjelder også utenforskap mer generelt (utenfor arbeid og utdanning). Blant de unge i alderen 18-24 slår seksuell vold mest ut. Mer enn en av fire unge kvinner som har blitt tvunget eller forsøkt tvunget til seksuell omgang i barndom eller ungdom, står utenfor arbeid og utdanning på intervju tidspunktet, mens andelen er snaut en av ti blant dem som aldri har opplevd dette.

Blant de unge 18-24 år bekrefter den multivariate analysen at erfaringer med vold i barndommen øker risikoen for å motta arbeidsavklaringspenger og sosialhjelp i tidlig voksenalder. Oddsen for å stå utenfor arbeid og utdanning på intervju tidspunktet er også høyere blant dem med slike erfaringer. I den eldre aldersgruppen, 25-40 år, ser vi at jo flere former for vold en person har opplevd for mer enn fem år siden, jo høyere er oddsen for at denne personen seinere tilhører en lavinntektsgruppe. Det er særlig oddsen for å motta uføretrygd og AAP, samt ha lav utdanning, som er forhøyet. Når vi legger til andre livshendelser enn dem som er forbundet med vold, og teller opp det totale antallet livshendelser, er det igjen de helserelaterte ytelsene som påvirkes mest. Oddsen for å motta uføretrygd i aldersgruppen 25-40 år er 5,5 ganger så høy blant dem som har opplevd minst fem negative livshendelser, sammenlignet med personer som ikke har opplevd noen slike.

Når livshendelsene analyseres isolert fra de øvrige, uten å inngå i en indeks, tyder resultatene for aldersgruppen 18-24 år på at alle formene for vold er forbundet med betydelig risiko for negative utfall i voksen alder. Sammenhengene er særlig tydelige for seksuelle overgrep. Å ha blitt tvunget eller forsøkt tvunget til seksuell omgang i barndommen er blant annet forbundet med en mer enn firedoblet odds for å motta arbeidsavklaringspenger, og nesten en tredobling av oddsen for ikke å ha utdanning utover grunnskolen. For aldersgruppen 25-40 år er erfaringer med arbeidsledighet, selv når dette ligger mer enn fem år tilbake i tid, sterkt forbundet med økt risiko for å tilhøre mange av lavinntektsgruppene vi ser på i denne rapporten. Alle de fire formene for vold, øker også hver for seg risikoen for tilhørighet til lavinntektsgrupper over et bredt spekter, uten at noen peker seg ut som viktigere enn andre.

6.2. Funns i lys av tidligere forskning

Hovedresultatene av denne analysen er i samsvar med mye annen forskning, jf. kapittel 2. En fellesnevner for resultatene er at lav utdanning og mottak av uførepensjon har en særlig nær sammenheng med barndomsproblemer og hendelser tidligere i livsløpet – det er en konklusjon som vi kan trekke både fra EU-SILC-analysen og fra Livskvalitetsundersøkelsene, på tross av hvor ulike disse datakildene er, i valg av spørsmålsformuleringer og framgangsmåte. Blant de unge 18-24 år peker sammenhengen mellom barndomsproblemer og mottak av arbeidsavklaringspenger seg ut som den tydeligste, og for en del er arbeidsavklaringspengene første trinn på veien til en uføretrygd.

Mottak av uførepensjon og AAP er begge sterkt helserelaterte utfall, det virker derfor naturlig å se disse ytelsene i sammenheng med forskningen på hvordan belastninger i barndommen bidrar til å skape «giftig» stress, som igjen øker risikoen for fysiske og mentale helseproblemer. Belastningene ser både ut til å påvirke risikoen for helserelaterte ytelser direkte, og indirekte ved å påvirke utdanningslengden og andre aspekter ved humankapitalen. Å mangle utdanning utover grunnskolen er en sterk risikofaktor for uføretrygd. Det er også i samsvar med internasjonal forskning, se blant annet Hardcastle et al. (2018). Den sistnevnte studien fant en særlig sterk sammenheng mellom å ha blitt utsatt for minst fire barndomshendelser og uførhet, sammen med langtids sykemelding.

Kvalitativ forskning på bakgrunnen for at unge ender opp med uføretrygd, bekrefter inntrykket av at det er mange årsaker til dette, og at barndomsopplevelser spiller en viktig rolle. I en studie beskrev mange av de unge på uføretrygd hvordan omsorgssvikt og andre problemer i familien forflyttet seg til skolen, der de kunne oppleve konsentrasjons- og lærevansker og mobbing. Etter hvert utviklet en del også psykiske problemer, problemer med rus ol. Videregående skole ble ikke fullført (Olsen et al., 2009). Den kvantitative studien til Strom et al. (2013), bekrefter betydningen av mobbing og fysisk vold. De fant at ungdom som ble utsatt for mobbing, fysisk vold eller begge deler hadde dobbelt så høy odds for å være utenfor arbeid og utdanningssystem 8 år seinere, sammenlignet med dem som ikke hadde opplevd noe av dette. Det er omtrent samme oddsforskjell som vi finner i denne rapporten, når vi sammenligner dem som ikke har opplevd noen form for vold med dem som har opplevd minst tre (jf. tabell 4.9). En annen kvantitativ studie av unge NEETs fant også høye andeler som hadde blitt utsatt for mobbing og fysisk vold (Sveinsdottir et al., 2018).

Sosialhjelpsmottakere skiller seg ut i noen av analysene, først og fremst i analysen av de unge 18-24 år. Unge som har opplevd minst tre voldsformer er langt oftere sosialhjelpsklienter enn dem som ikke har opplevd dette. Seksuell vold gir størst utslag. At sosialhjelpsmottakere har en overhyppighet av vanskelige barndomsopplevelser, har også vært et tema i tidligere forskning. Loyland (2016) finner blant annet høye andeler som har vært utsatt for økonomiske problemer i barndomshjemmet og for mobbing over lengre tid, i et utvalg av langtidsmottakere av sosialhjelp, særlig blant dem som har kroniske smerter og psykiske vansker. En annen artikkel, delvis basert på det samme datamaterialet, finner imidlertid at disse barndomsproblemene i liten grad predikerer bruken av sosialhjelp i perioden 2005-2013 (Heggebø et al., 2020).

6.3. Begrensninger

Analysen har noen vesentlige begrensninger, framfor alt knyttet til datamaterialet. Spørsmålene som ble stilt om barndom i EU-SILC 2019 mangler viktige dimensjoner, skal vi dømme etter det annen forskning har kommet fram til (jf. kapittel 2). Ikke minst mangler det spørsmål om mishandling og vold, om konflikter mellom foreldrene, og om kriminalitet, rusproblemer og psykiske lidelser blant de voksne i husholdningen. De fire sistnevnte problemene er heller ikke med i Livskvalitetsundersøkelsene. Livskvalitetsundersøkelsene er begrenset av at spørsmålene bare gjelder mer enn fem år tilbake i tid, og ikke nødvendigvis sier noe om barndommen, med unntak av blant de yngste. Det som også mangler i Livskvalitetsundersøkelsene er opplysninger om foreldrenes sosioøkonomiske bakgrunn: inntekt, utdanning, sysselsetting ol. Noe av dette er med i EU-SILC, slik som sysselsetting og utdanning, men som nevnt mangler det opplysninger om utdanning for en del av foreldrene.

Det er vanskelig å si i hvilken grad mangelen på slike opplysninger ville ha endret noen av konklusjonene. Fra annen forskning vet vi at det er en sammenheng mellom volds- og overgrepserfaringer i oppveksten og en dårlig familieøkonomi, samt foreldres vansker med rus, psykisk sykdom og kriminalitet (Hafstad og Augusti, 2019). Blant dem som oppgir minst to av fire oppvekstproblemer i hjemmet (alkoholproblemer, bruk av andre rusmidler, psykiske helseproblemer,

fengsling) har omtrent halvparten opplevd enten psykiske krenkelser eller fysisk vold fra foreldrene sine, eller vært vitne til vold mot en forelder (Frøyland et al., 2023). Vi kan ikke utelukke at med kontroll for slike faktorer, ville betydningen av for eksempel voldshendelsene endret seg i de multivariate analysene.

En annen utfordring med spørsmålene som er stilt i disse undersøkelsene, er at innholdet i dem kan forstås ulikt fra person til person. Dette er antakelig i liten grad et problem for spørsmålene i EU-SILC, som er svært konkrete og spesifikke, men vurderingene av hva som er en «dårlig økonomi» kan åpenbart variere en god del. Problemet er større for en del av spørsmålene i Livskvalitetsundersøkelsene, ikke minst de som er knyttet til vold. Hva «fysisk vold» innebærer kan gis ulike fortolkninger, det samme gjelder «ydmykelse og fornedring». Den ideelle framgangsmåten når en skal kartlegge utsatthet for vold er å spørre mest mulig konkret – har du blitt lugget eller kløpet, tatt kvelertak på eller banket opp, fått slag med knyttneve? Å spørre om slike spesifikke hendelser regnes som gullstandarden (Løvgren et al., 2022). Ulempen er naturligvis at en da må stille langt flere spørsmål, som det ikke alltid er anledning til i en undersøkelse som skal dekke mange temaer. Når en stiller flere spørsmål, blir resultatet også at forekomsten øker; jo flere spørsmål, jo flere aspekter ved fenomenet kan dekkes, og jo mer stimuleres hukommelsen.

Datagrunnlaget i denne rapporten er retrospektive spørsmål. Her viser forskning at det ofte er dårlig samsvar mellom mishandling av barn rapportert retrospektivt og prospektivt. Det betyr likevel ikke at retrospektive spørsmål nødvendigvis er lite valide, og det er indikasjoner på sterkere samsvar for hendelser som er mindre sensitive og enklere å definere. Noen undersøkelser har funnet at både prospektive og retrospektive mål på mishandling, registrert for de samme individene, er forbundet med negative velferdsutfall i voksen alder. De retrospektive målene har imidlertid en sterkere sammenheng med selvrapporterte utfall enn med objektive utfall. Det er en fare for at når både den retrospektive vurderingen og utfallsvariabelen i voksen alder er basert på selvrapportering, blir effektstørrelsene overdrevne. I denne rapporten har vi i overveiende grad brukt objektive, registerbaserte utfall. Men det er også en fare for at retrospektive data bidrar til å undervurdere styrken på sammenhengene, for eksempel fordi rapporteringen er skambelagt eller at personer har en tendens til å benekte problemer og «idyllisere» barndommen. I en systematisk litteraturstudie av forskning på sammenhengen mellom mishandling (abuse) av barn og økonomiske utfall i voksen alder, konkluderer Herbert et al. (2023) med at det bare er prospektive studier som viser en konsistent negativ sammenheng. «Our findings suggest that studies utilizing retrospective measurement of child maltreatment are obscuring its true impact on adult economic outcomes» (Herbert et al., 2023, s. 9)

En siste begrensning ligger i at datagrunnlaget ikke tillater å trekke kausale slutninger, siden vi her baserer oss på tverrsnittsdata, og at det som nevnt mangler opplysninger om viktige trekk ved familiekonteksten, som både kan påvirke barndomsproblemene og seinere sosioøkonomiske utfall.

Referanser

- Baldwin, J. R., Reuben, A., Newbury, J. B., og Danese, A. (2019). Agreement Between Prospective and Retrospective Measures of Childhood Maltreatment: A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Psychiatry*, 76(6), 584-593. Url: <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2019.0097>
- Birkelund, G. E., Heggebø, K., og Rogstad, J. (2016). Additive or Multiplicative Disadvantage? The Scarring Effects of Unemployment for Ethnic Minorities. *European Sociological Review*, jcw030. Url: <https://doi.org/10.1093/esr/jcw030>
- Bjørndal, L. D., Kendler, K. S., Reichborn-Kjennerud, T., og Ystrom, E. (2023). Stressful life events increase the risk of major depressive episodes: A population-based twin study. *Psychological Medicine*, 53(11), 5194-5202. Url: <https://doi.org/10.1017/S0033291722002227>
- Currie, J., og Spatz Widom, C. (2010). Long-Term Consequences of Child Abuse and Neglect on Adult Economic Well-Being. *Child Maltreatment*, 15(2), 111-120. Url: <https://doi.org/10.1177/1077559509355316>
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M. P., og Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245-258. Url: [https://doi.org/10.1016/s0749-3797\(98\)00017-8](https://doi.org/10.1016/s0749-3797(98)00017-8)
- Ferraro, K. F., Schafer, M. H., og Wilkinson, L. R. (2016). Childhood Disadvantage and Health Problems in Middle and Later Life: Early Imprints on Physical Health? *Am Sociol Rev*, 81(1), 107-133. Url: <https://doi.org/10.1177/0003122415619617>
- Frøyland, L. R., Lid, S., Schwenke, E. O., og Stefansen, K. (2023). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007–2023*. NOVA-rapport nr. 11/23. Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA. Url: <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/3083676/NOVA-Rapport-11-2023.pdf?sequence=1>
- Gravseth, H. M., Bjerkedal, T., Irgens, L. M., Aalen, O. O., Selmer, R., og Kristensen, P. (2007). Life course determinants for early disability pension: a follow-up of Norwegian men and women born 1967-1976. *European Journal of Epidemiology*, 22(8), 533-543. Url: <https://doi.org/10.1007/s10654-007-9139-9>
- Grimstad, S., og Støren, K. S. (2023). *Livskvalitetsundersøkelsen 2023. Dokumentasjonsnotat*. Notater 2023/50. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Url: https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/levekar/artikler/livskvalitetsundersokelsen-2023/_attachment/inline/43b6ca8c-3c48-4c63-a6d9-59bd82f274d5:4b896b6f2b448a202210bf50245fc3242b601b3a/NOT2023-50.pdf
- Grummitt, L. R., Kreski, N. T., Kim, S. G., Platt, J., Keyes, K. M., og McLaughlin, K. A. (2021). Association of Childhood Adversity With Morbidity and Mortality in US Adults: A Systematic Review. *JAMA Pediatrics*, 175(12), 1269-1278. Url: <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2021.2320>
- Guetto, R., Bernardi, F., og Zanasi, F. (2022). Parental education, divorce, and children's educational attainment: Evidence from a comparative analysis. *Demographic Research*, 46, 65-96. Url: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2022.46.3>
- Hafstad, G. S., og Augusti, E.-M. (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten. En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år*. Rapport nr. 4 2019. Oslo: NKVTS. Url: https://www.nkvts.no/content/uploads/2019/10/Rapport_4_19_UEVO.pdf
- Hammersland, R., og Barstad, A. (2022). *Humanitære behov i Norge. Status 2022*. Rapporter 2022/33. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Url: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/levekar/artikler/humanitaere-behov-i-norge.status-2022>

- Hardcastle, K., Bellis, M. A., Ford, K., Hughes, K., Garner, J., og Ramos Rodriguez, G. (2018). Measuring the relationships between adverse childhood experiences and educational and employment success in England and Wales: findings from a retrospective study. *Public Health*, 165, 106-116. Url: <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.puhe.2018.09.014>
- Hattrem, A. (2022). *Økonomi og levekår for lavinntektsgrupper 2022*. Rapporter 2022/45. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Url: https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/inntekt-og-formue/artikler/okonomi-og-levekar-for-lavinntektsgrupper-2022/_attachment/inline/4540b19c-5970-459f-90c5-87303795d7ad:9a49f11a05b66f7672557598b1ec60d746c4b6aa/RAPP2022-45.pdf
- Haugland, S. H., Dovran, A., Albaek, A. U., og Sivertsen, B. (2021). Adverse Childhood Experiences Among 28,047 Norwegian Adults From a General Population [Original Research]. *Frontiers in Public Health*, 9. Url: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.711344>
- Heggebø, K., Dahl, E., og van der Wel, K. A. (2020). Disentangling the dynamics of social assistance: A linked survey—Register data cohort study of long-term social assistance recipients in Norway. *PLOS ONE*, 15(3), e0230891. Url: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0230891>
- Herbert, L., Comeau, J., Smith, C., Smith-Carrier, T., Saxby, C., og Botelho, N. (2023). Child maltreatment and adult economic outcomes: A systematic review. *Children and Youth Services Review*, 144, Article 106711. Url: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106711>
- Houtepen, L. C., Heron, J., Suderman, M. J., Fraser, A., Chittleborough, C. R., og Howe, L. D. (2020). Associations of adverse childhood experiences with educational attainment and adolescent health and the role of family and socioeconomic factors: A prospective cohort study in the UK. *PLOS Medicine*, 17(3), e1003031. Url: <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1003031>
- Hughes, K., Bellis, M. A., Hardcastle, K. A., Sethi, D., Butchart, A., Mikton, C., Jones, L., og Dunne, M. P. (2017). The effect of multiple adverse childhood experiences on health: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Public Health*, 2(8), E356-E366. Url: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2468266717301184?via%3Dihub>
- Loyland, B. (2016). The co-occurrence of chronic pain and psychological distress and its associations with salient socio-demographic characteristics among long-term social assistance recipients in Norway [Article]. *Scandinavian Journal of Pain*, 11, 65-72. Url: <https://doi.org/10.1016/j.sjpain.2015.12.003>
- Løvgren, M., Høgestøl, A., og Kotsadam, A. (2022). *Nasjonal trygghetsundersøkelse 2020*. NOVA Rapport 2/22. Oslo: NOVA. Url: <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/2869495/Nasjonal%20trygghetsunders%c3%b8kelse%202020%20nett.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- McEwen, C. A., og McEwen, B. S. (2017). Social Structure, Adversity, Toxic Stress, and Intergenerational Poverty: An Early Childhood Model. *Annual Review of Sociology*, 43(1), 445-472. Url: <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-060116-053252>
- Olsen, T. S., Jentoft, N., og Jensen, H. C. (2009). "Et liv jeg ikke valgte". Om unge uføre i fire fylker. FOU-rapport nr. 9/2009. Kristiansand: Agderforskning. Url: https://norcereasearch.brage.unit.no/norcereasearch-xmlui/bitstream/handle/11250/3106096/Et-liv-jeg-ikke-valgte_FOU_9-2009.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Pettersen, A.-M., og Støren, K. S. (2020). *Livskvalitetsundersøkelsen 2020*. Dokumentasjonsnotat. Notater 2020/31. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Url: https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/432986?_ts=174f79f8608
- Pettersen, A.-M., og Støren, K. S. (2021). *Livskvalitetsundersøkelsen 2021*. Dokumentasjonsnotat. Notater 2021/40. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Url: https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/432986?_ts=174f79f8608

- [forhold-og-kriminalitet/levekar/artikler/livskvalitetsundersokelsen-2021/ /attachment/inline/f6c0d1e3-6ceb-4bf1-be8d-86403b9add28:3feb98cd7129a024ee42eb1363ef00f01a060938/NOT2021-40_web.pdf](#)
- Pettersen, A. M., og Engvik, M. (2022). *Livskvalitetsundersøkelsen 2022. Dokumentasjonsnotat*. Notater 2022/35. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Url: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/levekar/artikler/livskvalitetsundersokelsen-2022.dokumentasjonsnotat/ /attachment/inline/db513f6b-7f94-4211-8331-5c9885ee31c1:32d025937b2d01388cd5cdfc583e0ef51c0495bf/NOT2022-35.pdf>
- Reuben, A., Moffitt, T. E., Caspi, A., Belsky, D. W., Harrington, H., Schroeder, F., Hogan, S., Ramrakha, S., Poulton, R., og Danese, A. (2016). Lest we forget: comparing retrospective and prospective assessments of adverse childhood experiences in the prediction of adult health. *J Child Psychol Psychiatry*, 57(10), 1103-1112. Url: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12621>
- Revold, M. K. (2015). *Innsattes levekår 2014 : før, under og etter soning*. Rapporter 2015/47. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Url: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/ attachment/244272? ts=150b8c1bce0>
- Rod, N. H., Bengtsson, J., Budtz-Jørgensen, E., Clipet-Jensen, C., Taylor-Robinson, D., Andersen, A.-M. N., Dich, N., og Rieckmann, A. (2020). Trajectories of childhood adversity and mortality in early adulthood: a population-based cohort study. *The Lancet*, 396(10249), 489-497. Url: [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30621-8](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30621-8)
- Schurer, S., Trajkovski, K., og Hariharan, T. (2019). Understanding the mechanisms through which adverse childhood experiences affect lifetime economic outcomes. *Labour Economics*, 61. Url: <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2019.06.007>
- Sheikh, M. A., Abelsen, B., og Olsen, J. A. (2016). Differential Recall Bias, Intermediate Confounding, and Mediation Analysis in Life Course Epidemiology: An Analytic Framework with Empirical Example [Original Research]. *Frontiers in Psychology*, 7. Url: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01828>
- Slade, E. P., og Wissow, L. S. (2007). The influence of childhood maltreatment on adolescents' academic performance. *Economics of Education Review*, 26(5), 604-614. Url: <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2006.10.003>
- SSB (2022). *Levekårsundersøkelsen EU-SILC, 2019 [Datasett]*. Sikt - Kunnskapssektorens tjenesteleverandør. Url: <https://doi.org/https://doi.org/10.18712/NSD-NSD2924-V3>
- Steele, F., Sigle-Rushton, W., og Kravdal, Ø. (2009). Consequences of family disruption on children's educational outcomes in Norway. *Demography*, 46(3), 553-574. Url: <https://doi.org/10.1353/dem.0.0063>
- Strom, I. F., Thoresen, S., Wentzel-Larsen, T., Hjemdal, O. K., Lien, L., og Dyb, G. (2013). Exposure to life adversity in high school and later work participation: A longitudinal population-based study [Article]. *Journal of Adolescence*, 36(6), 1143-1151. Url: <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.09.003>
- Støren, K. S., og Lundgaard, L. B. (2020). *Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2019. Tema: idrettsaktiviteter. Dokumentasjonsnotat*. Notater 2020/2. Url: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/ attachment/409463? ts=16f9eb7bc18>
- Sveinsdottir, V., Eriksen, H. R., Baste, V., Hetland, J., og Reme, S. E. (2018). Young adults at risk of early work disability: who are they? *Bmc Public Health*, 18(1), 1176-1176. Url: <https://doi.org/10.1186/s12889-018-6095-0>
- Umblijs, J., Simson, K. v., og Mohn, F. A. (2019). *Boligens betydning for annen velferd : en gjennomgang av nasjonal og internasjonal forskning*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Url:

<https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/2579810/Boligens%2bbetydning%2bfor%2bannen%2bvelferd.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Wittlund, S., Mykletun, A., og Lorentzen, T. (2022). Disability pension dynamics in early adulthood: A two-decade longitudinal study of educational, work and welfare-state trajectories in Norway. *SSM - Population Health*, 17. Url: <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2022.101062>

Figurregister

Figur 4.1	Andel med lavinntekt (EU60) og i laveste inntektskvartil, etter antall problemer ved 14-årsalder, 2019. 25-59 år. Prosent	22
Figur 4.2	Andel uføretrygdede og andel på AAP, etter antall problemer ved 14-årsalder. 2019. 25-59 år. Prosent.....	22
Figur 4.3	Andel med grunnskole som høyeste utdanning, etter antall problemer ved 14-årsalder, 2019. 25-59 år. Prosent.....	23
Figur 5.1	Andel uføretrygdede og andel utenfor arbeid og utdanning, etter antall voldstyper opplevd 5+ år siden. Menn 25-40 år. Prosent. 2020-2023	37
Figur 5.2	Andel uføretrygdede og andel utenfor arbeid og utdanning, etter antall voldstyper opplevd 5+ år siden. Kvinner 25-40 år. Prosent. 2020-23	37

Tabellregister

Tabell 4.1	Forskjellige problemer ved 14-årsalder hos ulike grupper i alderen 25-59 år. Prosent. 2019	20
Tabell 4.2	Andel med forskjellige problemer ved 14-årsalder, som tilhører ulike lavinntektsgrupper som voksne (alder 25-59 år). Prosent. 2019	21
Tabell 4.3	Sammenhengen mellom antall problemer ved 14-årsalder og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper som voksne (alder 25-59 år). Oddsreter i en logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, landsdel og innvandringsstatus. 2019	24
Tabell 4.4	Sammenhengen mellom antall problemer ved 14-årsalder og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper som voksne (alder 25-59 år). Oddsreter i en logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, landsdel, innvandringsstatus og far og mors utdanning. 2019	25
Tabell 4.5	Sammenhengen mellom antall problemer ved 14-årsalder og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper som voksne (alder 25-59 år). Oddsreter i en logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, landsdel, innvandringsstatus, og egen utdanning. 2019...	25
Tabell 4.6	Sammenhengen mellom ulike problemer ved 14-årsalder og tilhørighet til forskjellige lavinntektsgrupper som voksne (alder 25-59 år). Oddsreter i en logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, innvandringsstatus og landsdel. 2019. prosent.....	26
Tabell 4.7	Andel som har opplevd livshendelser for mer enn fem år siden, som nå har økonomiske vansker eller tilhører ulike lavinntektsgrupper. 18-24 år. Prosent. 2020-2023	27
Tabell 4.8	Økonomiske vansker og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, etter Indeks for voldstyper. 2020-2023. Prosent. 18-24 år.....	28
Tabell 4.9	Sammenhengen mellom antallet former for vold en person har vært utsatt for 5+ år siden, og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, 18-24 år. Oddsreter i logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, fylke, innvandringsstatus og seksuell orientering. 2020-2023.....	29
Tabell 4.10	Sammenhengen mellom ulike former for livshendelser en person har vært utsatt for 5+ år siden, og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, 18-24 år. Oddsreter i logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, fylke, innvandringsstatus, seksuell orientering og livshendelser 1-5 år siden og siste 12 måneder. 2020-2023	30
Tabell 5.1	Andel som har opplevd livshendelser for mer enn fem år siden, som nå tilhører ulike lavinntektsgrupper. 25-40 år. Prosent. 2020-2023.....	33
Tabell 5.2	Livshendelser knyttet til vold 5+ år tilbake i tid, hos ulike grupper av personer i alderen 25-40 år. Prosent. 2020-2023.....	34
Tabell 5.3	Ulike livshendelser 5+ år tilbake i tid, hos forskjellige grupper av personer i alderen 25-40 år. Prosent. 2020-2023	35
Tabell 5.4	Tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, etter Indeks for voldshendelser og for negative livshendelser. 2020-2023. Prosent. 25-40 år	36
Tabell 5.5	Sammenhengen mellom antallet former for vold en person har vært utsatt for 5+ år siden, og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, 25-40 år. Oddsreter i logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, fylke, innvandringsstatus og seksuell orientering. 2020-2023.....	38
Tabell 5.6	Sammenhengen mellom antallet livshendelser en person har vært utsatt for 5+ år siden, og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, 25-40 år. Oddsreter i logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, fylke, innvandringsstatus og seksuell orientering. 2020-2023.....	39
Tabell 5.7	Sammenhengen mellom ulike former for livshendelser en person har vært utsatt for 5+ år siden, og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper, 25-40 år. Oddsreter i logistisk regresjon, ved kontroll for alder, kjønn, fylke, innvandringsstatus, seksuell orientering og livshendelser 1-5 år siden og siste 12 måneder. 2020-2023	40